

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

ΕΚΘΕΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ

«Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις Δημοσίου και λοιπές ασφαλιστικές διατάξεις, ενίσχυση της προστασίας των εργαζομένων, δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες και άλλες διατάξεις»

I. Γενικές Παρατηρήσεις

A. Το υπό συζήτηση και ψήφιση νομοσχέδιο, όπως διαμορφώθηκε κατά τη συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, αποτελείται από πέντε Μέρη και εκατόν δέκα εννέα άρθρα.

Με τις διατάξεις του Μέρους Α΄, που περιλαμβάνει δύο Κεφάλαια και τριάντα δύο (32) άρθρα αντικαθίστανται και συμπληρώνονται συνταξιοδοτικές και ασφαλιστικές διατάξεις του ν. 4387/2016 και του π.δ. 169/2007.

Ειδικότερα, με το Κεφάλαιο Α΄ (άρθρα 1 - 5), μεταξύ άλλων, διευκρινίζεται ότι η προϋπόθεση συμπλήρωσης δεκαπέντε (15) ετών ασφάλισης για την καταβολή της εθνικής σύνταξης δεν ισχύει για όσους θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης με τη συμπλήρωση χρόνου ασφάλισης μικρότερου των δεκαπέντε (15) ετών, καθώς και ότι στις περιπτώσεις που δεν προκύπτει χρόνος ασφάλισης πέντε (5) ή δέκα (10) ετών – αναλόγως προς τον χρόνο έναρξης καταβολής της σύνταξης - από το 2002 μέχρι την έναρξη καταβολής της σύνταξης, αναζητείται χρόνος ασφάλισης και πριν από την 1.1.2002 και μέχρι τη συμπλήρωση πέντε (5) ή δέκα (10) ετών ανά περίπτωση για τον υπολογισμό των συντάξιμων αποδοχών, και ορίζεται ότι το συνολικό ακαθάριστο ποσό της ανταποδοτικής σύνταξης δεν δύναται να υπερβαίνει το ακαθάριστο

ποσό των συντάξιμων αποδοχών (άρθρο 1). Εν συνεχεία, προστίθεται στα έτη που θεωρούνται συντάξιμα και ο χρόνος άδειας άνευ αποδοχών έως ένα μήνα κατ' έτος, υπό την προϋπόθεση της καταβολής των προβλεπόμενων ασφαλιστικών εισφορών, προβλέπεται ότι το συνολικό ποσοστό της μείωσης της σύνταξης σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης δεν μπορεί να υπερβαίνει το 30%, τροποποιείται η παρ. 1 του άρθρου 63 του π.δ. 169/2007 και ορίζεται ότι, εφεξής, η καταβολή της σύνταξης αναστέλλεται για όσο διάστημα ο δικαιούχος εκτίει περιοριστική της ελευθερίας ποινή μεγαλύτερη του ενός (1) έτους και μόνον εφόσον το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε στρέφεται κατά του Δημοσίου ή Ν.Π.Δ.Δ., και καταργούνται, ως προς τα πρόσωπα των οποίων η σύνταξη υπολογίζεται βάσει του ν. 4387/2016, οι διατάξεις του άρθρου 9 του π.δ. 169/2007, που ορίζουν ότι το επίδομα θέσης ευθύνης περιλαμβάνεται στις συντάξιμες αποδοχές μόνο για όσους έχουν ασκήσει καθήκοντα προϊσταμένου τουλάχιστον επί μία διετία, και μάλιστα όχι κατά αναπλήρωση ή κατά ανάθεση (άρθρο 2). Τέλος, προσδιορίζονται οι συντάξιμες αποδοχές, επί των οποίων υπολογίζονται οι ασφαλιστικές εισφορές, για όσους αμείβονται, από 1.1.2017 κατά τις διατάξεις του ν. 4472/2017 (άρθρο 3), αναγνωρίζεται ρητώς ότι το δικαίωμα στη σύνταξη είναι अपαράγραπτο και ότι τα οικονομικά αποτελέσματα που γεννώνται από την άσκηση του σχετικού δικαιώματος ανατρέχουν στην ημερομηνία υποβολής της αίτησης συνταξιοδότησης (άρθρο 4), και καταργούνται οι διατάξεις που προέβλεπαν την απώλεια του δικαιώματος σύνταξης σε περίπτωση αμετάκλητης καταδίκης για τα οριζόμενα στο άρθρο 62 περίπτωση β' του π.δ. 169/2007 αδικήματα (άρθρο 5).

Με το Κεφάλαιο Β' του Μέρους Α' (άρθρα 6 - 32) τροποποιούνται και συμπληρώνονται διατάξεις του ν. 4387/2016. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, τροποποιούνται τα άρθρα 28 και 29 του ν. 4387/2016, κατ' αναλογία των οριζόμενων στο άρθρο 1 του νομοσχεδίου, και αποσαφηνίζεται, ομοίως, ότι στις περιπτώσεις που δεν προκύπτει χρόνος ασφάλισης πέντε (5) ή δέκα (10) ετών - ανάλογα με τον χρόνο έναρξης καταβολής της σύνταξης - από το 2002 μέχρι την έναρξη καταβολής της σύνταξης, αναζητείται χρόνος ασφάλισης και πριν από την 1.1.2002 και μέχρι τη συμπλήρωση πέντε (5) ή δέκα (10) ετών, ανά περίπτωση, για τον υπολογισμό των συντάξιμων αποδοχών (άρθρο 6), καθορίζεται το αρμόδιο όργανο για τον χαρακτηρισμό των εργατικών ατυχημάτων και των επαγγελματικών ασθενειών των ασφαλισμένων στα οριζόμενα στο νομοσχέδιο ειδικά ταμεία (άρθρο 8), παρέχεται η δυνατότητα στους αυτοαπασχολούμενους και ελεύθερους επαγγελματίες να επιλέξουν ως βάση υπολογισμού των εισφορών τους ποσό μεγαλύτερο από το μηνιαίο εισόδημά τους, υπό την επιφύλαξη του ανώτατου ορίου ασφαλι-

στέου μηνιαίου εισοδήματος που καθορίζει ο ν. 4387/2016 (άρθρο 11), επανακαθορίζεται η διαδικασία συμψηφισμού και επιστροφής των αχρεωστήτως καταβληθεισών εισφορών στον ΕΦΚΑ (άρθρο 16), τροποποιείται το άρθρο 42 του ν. 4052/2012 και επαναπροσδιορίζεται ο τρόπος υπολογισμού του ποσού της επικουρικής σύνταξης για τους έως 31.12.2013 ασφαλισμένους, οι οποίοι καταθέτουν αίτηση συνταξιοδότησης από την 1.1.2015 και εφεξής (άρθρο 17), επανακαθορίζονται οι μηνιαίες κρατήσεις των μετόχων του Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων (ΜΤΠΥ) σε ποσοστό 4,5% επί των συντάξιμων αποδοχών τους (άρθρο 21), αποσυνδέεται η υποχρέωση υπαγωγής στην ασφάλιση του ΕΦΚΑ από την ιδιότητα του εγγεγραμμένου στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ) ή του εγγεγραμμένου στον οικείο δικηγορικό σύλλογο (άρθρο 22), αποσαφηνίζεται το ασφαλιστικό καθεστώς των βουλευτών, των περιφερειάρχων, των δημάρχων, των αιρετών οργάνων Α΄ και Β΄ βαθμού και των προσώπων που διορίζονται σε θέσεις διοίκησης φορέων του δημοσίου ή του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή των ανεξάρτητων διοικητικών αρχών ως προς το ύψος των ασφαλιστικών τους εισφορών για κύρια και επικουρική ασφάλιση, υγειονομική περίθαλψη και εφάπαξ παροχή, υπό το φως των ρυθμίσεων του ν. 4387/2016 (άρθρο 24), παρέχεται η δυνατότητα μετάταξης του προσωπικού ασφαλείας που υπηρετεί στον ΕΦΚΑ σε θέση άλλου κλάδου ή ειδικότητας της ίδιας ή ανώτερης κατηγορίας ή εκπαιδευτικής βαθμίδας, με την ίδια σχέση εργασίας και ανεξαρτήτως ορίου ηλικίας (άρθρο 27), αναστέλλεται, κατ' αντιστοιχία των οριζόμενων στην παρ. 3 του άρθρου 2 του νομοσχεδίου, η καταβολή της σύνταξης για όσο διάστημα συνταξιούχος του ΕΦΚΑ εκτίει περιοριστική της ελευθερίας ποινή μεγαλύτερη του ενός (1) έτους και υπό την προϋπόθεση ότι το αδίκημα λόγω του οποίου καταδικάσθηκε στρέφεται κατά ασφαλιστικού φορέα (άρθρο 29), και ορίζεται ότι απαλλάσσονται πλήρως από τη συμμετοχή στη φαρμακευτική δαπάνη για το χρονικό διάστημα από 1.6.2017 έως 31.5.2019, οι κάτοικοι του οικισμού Βρίσα της Δημοτικής Ενότητας Πολιχνίτου του Δήμου Λέσβου του νομού Λέσβου (άρθρο 32).

Με τις διατάξεις του Μέρους Β΄ (άρθρα 33 – 51) προτείνεται ένα πλέγμα διατάξεων που αποσκοπούν, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση επί του νομοσχεδίου, στην ενίσχυση της προστασίας των εργαζομένων. Στο πλαίσιο αυτό, ιδίως, προβλέπεται η υποχρεωτική επίδειξη αστυνομικής ταυτότητας ή άλλου αποδεικτικού της ταυτοπροσωπίας εγγράφου, από τους ευρισκομένους στο χώρο εργασίας, αν αυτό ζητηθεί κατά τη διάρκεια ελέγχου από επιθεωρητές εργασίας του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ) (άρθρο 33), τροποποιείται η διάταξη της υποπαραγράφου 1Β του άρ-

θρου 24 του ν. 3996/2011 και προσδιορίζονται κριτήρια, βάσει των οποίων επιβάλλονται διοικητικές κυρώσεις όταν διαπιστώνεται παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας (άρθρο 35), ορίζεται ότι εάν παραβιασθεί η απόφαση για τη διακοπή της λειτουργίας της επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή στοιχείου του εξοπλισμού της, επιβάλλονται οι ποινικές κυρώσεις που ορίζονται στο άρθρο 28 του ν. 3996/2011, δηλαδή ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών ή χρηματική ποινή εννιακοσίων ευρώ ή και οι δύο αυτές ποινές σωρευτικώς (άρθρο 36), διευκρινίζεται ότι σε περίπτωση τροποποίησης του χρόνου εργασίας των εργαζομένων, πραγματοποίησης υπερωριών ή υπερεργασίας τους πρέπει να επιχειρείται ηλεκτρονική καταχώρησή τους πριν από την έναρξη πραγματοποίησής τους (άρθρο 38), καθορίζεται η διαδικασία αναγγελίας από τον εργοδότη σε περίπτωση οικειοθελούς αποχώρησης μισθωτού ή καταγγελίας σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου ή λήξη σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου ή έργου στο σύστημα του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης «ΕΡΓΑΝΗ» (άρθρο 40), αποκλείονται οι οικονομικοί φορείς από τη συμμετοχή σε διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων έργων, εφόσον έχουν διαπράξει σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα (άρθρο 41), προβλέπεται η χορήγηση του επιδόματος μητρότητας του άρθρου 6 του ν. 4097/2012 και σε όσες κuoφορούν, καθώς και στις τεκμαιρόμενες μητέρες στις περιπτώσεις παρένθετης μητρότητας, καθώς και σε όσες υιοθετούν τέκνο ηλικίας έως δύο ετών (άρθρο 46), και ορίζεται ότι η προστασία έναντι της καταγγελίας της σχέσης εργασίας, συμφώνως προς τις διατάξεις του άρθρου 15 του ν. 1483/1984, ισχύει και για τις εργαζόμενες που υιοθετούν τέκνο ηλικίας έως έξι ετών, με χρονική αφετηρία την τοποθέτηση του τέκνου στην οικογένεια, καθώς και για τις εργαζόμενες που εμπλέκονται στη διαδικασία της παρένθετης μητρότητας, είτε ως τεκμαιρόμενες μητέρες, ε χρονική αφετηρία τη γέννηση του παιδιού, είτε ως γυναίκες που κuoφορούν (άρθρο 48).

Με τις διατάξεις του Μέρους Γ' (άρθρα 52 – 60) περιλαμβάνονται πρόσθετες ρυθμίσεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, οι οποίες, κατά την αιτιολογική έκθεση, συντείνουν στην κατεύθυνση της ενίσχυσης των δικαιωμάτων των εργαζομένων και βελτίωσης της προστασίας τους. Έτσι, μεταξύ άλλων, επανακαθορίζονται, οι προϋποθέσεις της τεκμαιρόμενης διακοπής του επαγγέλματος για τους ασφαλισμένους που υπάγονταν στο Ενιαίο Ταμείο Ανεξάρτητα Απασχολουμένων (ΕΤΑΑ), προκειμένου να λαμβάνουν το βοήθημα του Ειδικού Λογαριασμού Ανεργίας που συνεστήθη στον ΟΑΕΔ ε τις διατάξεις της παρ. 2 του ν. 3986/2011 υπέρ των αυτοτελώς και ανεξάρτητα απασχο-

λουμένων (άρθρο 52), προβλέπεται ότι άνεργος, ο οποίος έχει θεωρήσει τη μονομερή βλαπτική μεταβολή των όρων εργασίας του ως καταγγελία της σχέσης εργασίας από τον εργοδότη και έλυσε τη σύμβαση, λαμβάνει εφεξής επίδομα ανεργίας υπό τις οριζόμενες στο νομοσχέδιο προϋποθέσεις (άρθρο 53), και παρέχεται η δυνατότητα παράτασης εκ νέου των συμβάσεων του επικουρικού προσωπικού των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας, καθώς και του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (ΚΕΑΤ), από τη λήξη τους (30.9.2017), μέχρι την κατάρτιση προσωρινών πινάκων διοριστέων επικουρικού προσωπικού, και σε κάθε περίπτωση όχι πέραν της 31ης.01.2018, υπό την προϋπόθεση κάλυψης της σχετικής δαπάνης από τους προϋπολογισμούς των εν λόγω Ν.Π.Δ.Δ. (άρθρο 59).

Με τις διατάξεις του Μέρους Δ' (άρθρα 61 - 76) «εισάγονται μια σειρά μεταρρυθμίσεων που αποσκοπούν στην προώθηση της ισότιμης μεταχείρισης των Ατόμων με Αναπηρίες, της πλήρους απόλαυσης θεμελιωδών δικαιωμάτων εκ μέρους τους αλλά και της διευκόλυνσης της ζωής και της καθημερινότητας τους» (αιτιολογική έκθεση, σελ. 2). Ειδικότερα, «το Μέρος Δ' του παρόντος νομοσχεδίου στοχεύει στην εξειδίκευση, αποσαφήνιση και υποβοήθηση της εφαρμογής των διατάξεων της Σύμβασης [για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, η οποία κυρώθηκε με τον ν. 4074/2012] (εφεξής, Σύμβαση) και στην αντιστροφή της παγιωμένης αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρίες ως ατόμων υψηλής ευαλωτότητας με διαρκώς συρρικνούμενο βαθμό συμμετοχής» (αιτιολογική έκθεση, σελ. 3).

Στο πλαίσιο αυτό, στα επιμέρους Κεφάλαια του Μέρους Δ' (Κεφάλαια Α' - Δ') ορίζεται ο σκοπός αυτού και δίδονται οι σχετικοί ορισμοί (Κεφάλαιο Α', άρθρα 61 - 62), θεσπίζονται γενικές αρχές ως προς τη διευκόλυνση της ισότιμης άσκησης δικαιωμάτων ατόμων με αναπηρία, και εισάγεται η αρχή του καθολικού σχεδιασμού κατά τον σχεδιασμό διοικητικών υπηρεσιών, προϊόντων, διαδικασιών, οργανωτικών δομών και της πολιτικής εν γένει των διοικητικών αρχών, και οι ειδικότερες αρχές όσον αφορά την ακώλυτη πρόσβαση στο φυσικό, το δομημένο και το ηλεκτρονικό περιβάλλον, την επικοινωνία των ατόμων με αναπηρία με τις διοικητικές αρχές, την προώθηση της απαγόρευσης διάκρισης σε βάρος των ατόμων με αναπηρία από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τη συμμετοχή αυτών των ατόμων στις οπτικοακουστικές δραστηριότητες βάσει των νέων τεχνολογιών, την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και κατάρτιση σε θέματα δικαιωμάτων ατόμων με αναπηρία, και τη συμπερίληψη στη νομοπαραγωγική διαδικασία ανάλυσης συνεπειών ρυθμίσεων ως προς τα άτομα με αναπηρία (Κεφάλαιο Β', άρθρα 63 – 70). Περαιτέρω, ορίζονται, κατά τα προβλεπόμενα στη Σύμβαση, ως Συντονιστικός Μηχανισμός στην Κυβέρνηση, ο Υπουργός Επικρατείας

που είναι αρμόδιος για τη συνοχή του κυβερνητικού έργου, ως Κεντρικό Σημείο Αναφοράς για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης, η Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ως Επιμέρους Σημεία Αναφοράς για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης, ανά τομέα κυβερνητικής αρμοδιότητας, οι Γενικοί ή Διοικητικοί Γραμματείς των υπουργείων, μετά από απόφαση των οικείων υπουργών, και ως ανεξάρτητος μηχανισμός για την προαγωγή της εφαρμογής της Σύμβασης, ο Συνήγορος του Πολίτη (Κεφάλαιο Γ΄, άρθρα 71 – 74). Διαλαμβάνονται, τέλος, τελικές ρυθμίσεις (Κεφάλαιο Δ΄, άρθρα 75 – 76) για την προθεσμία έκδοσης των κατ' εξουσιοδότηση του προτεινόμενου νόμου, πράξεων, την ισχύ τυχόν ευνοϊκότερων ρυθμίσεων και την κατάργηση αντιθέτων.

Σχετικώς επισημαίνεται ότι στη νομοθεσία ισχύουν ήδη επί μέρους ρυθμίσεις για την προσβασιμότητα των ατόμων με αναπηρία, όπως η παρ. 2 στοιχ. β του άρθρου 3 του ν. 4030/2011, κατά την οποία, όσον αφορά την πρόσβαση στο δομημένο περιβάλλον, μεταξύ των δικαιολογητικών για την έκδοση άδειας δόμησης, περιλαμβάνεται αρχιτεκτονική μελέτη, η οποία πρέπει να συνοδεύεται, όπου απαιτείται, από μελέτη προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρία. Η προσβασιμότητα ορίζεται στο άρθρο 2 του ν. 4067/2012 (Νέος Οικοδομικός Κανονισμός, εφεξής ΝΟΚ) ως «το χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος, που επιτρέπει σε όλα τα άτομα - χωρίς διακρίσεις φύλου, ηλικίας και λοιπών χαρακτηριστικών, όπως σωματική διάπλαση, δύναμη, αντίληψη, εθνικότητα - να έχουν πρόσβαση σε αυτό, δηλαδή να μπορούν αυτόνομα, με ασφάλεια και με άνεση να προσεγγίσουν και να χρησιμοποιήσουν τις υποδομές, αλλά και τις υπηρεσίες (συμβατικές και ηλεκτρονικές) και τα αγαθά που διατίθενται στο συγκεκριμένο περιβάλλον».

Εξ άλλου, στο άρθρο 26 του ΝΟΚ περιλαμβάνονται ειδικές ρυθμίσεις για την εξυπηρέτηση ατόμων με αναπηρία ή εμποδιζόμενων ατόμων. Ειδικότερα, ισχύει υποχρέωση εφ' όλων των χώρων όλων των νέων κτηρίων, εκτός των κτηρίων με χρήση κατοικίας, για τα οποία η άδεια δόμησης εκδίδεται μετά από τη δημοσίευση του ΝΟΚ, «να εξασφαλίζεται η οριζόντια και κατακόρυφη αυτόνομη και ασφαλής προσπέλαση από άτομα με αναπηρία ή εμποδιζόμενα άτομα και η εξυπηρέτηση αυτών σε όλους τους εξωτερικούς και εσωτερικούς χώρους των κτιρίων ... Ειδικά για τα κτίρια με χρήση κατοικίας επιβάλλεται να εξασφαλίζεται η αυτόνομη και ασφαλής οριζόντια και κατακόρυφη προσπέλαση από άτομα με αναπηρία ή εμποδιζόμενα άτομα σε όλους τους εξωτερικούς και εσωτερικούς κοινόχρηστους χώρους των κτιρίων κατοικίας, καθώς επίσης και η διασφάλιση συνθηκών εύκολης μετατρεψιμότητας των κατοικιών σε κατοικίες μελλοντικών χρηστών με αναπηρία/εμπο-

διζόμενων ατόμων, χωρίς να θίγεται ο φέρων οργανισμός του κτιρίου». Ορίζεται επίσης ο τρόπος αυτόνομης και ασφαλούς προσπέλασης των κτηρίων από άτομα με αναπηρία ή εμποδιζόμενα άτομα και η εξυπηρέτηση αυτών, όπως και η υποχρέωση κατάλληλης διαμόρφωσης των κοινής χρήσης υπαίθριων χώρων των οικοπέδων, στα οποία κατασκευάζονται τα εν λόγω κτήρια, ώστε να είναι προσπελάσιμοι.

Με τις διατάξεις του Μέρους Ε΄ (άρθρα 77 – 116) ρυθμίζεται η οργάνωση και η λειτουργία του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος (εφεξής, ΣΚΛΕ) ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. «Ο πολύπλευρος χαρακτήρας των θεματικών παρέμβασης των κοινωνικών λειτουργών και η πολυεπίπεδη επαγγελματική τους δραστηριοποίηση, όπως και η σημασία του λειτουργήματός τους για το κοινωνικό σύνολο, καθιστούν αναγκαία και επιβεβλημένη την οργάνωση και λειτουργία ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος» (αιτιολογική έκθεση, σελ. 3).

Με τις διατάξεις του ν. 4387/2016 (ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄ ΛΟΙΠΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ, άρθρο 111), ο Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος (ΣΚΛΕ) συνεστήθη ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, με έδρα την Αθήνα, πλήρως αυτοδιοικούμενο, υπό την εποπτεία του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, και ορίστηκαν οι σκοποί του (διαφύλαξη και προαγωγή των εργασιακών, οικονομικών, ασφαλιστικών, συνδικαλιστικών και κοινωνικών συμφερόντων των μελών, συμβολή στην εφαρμογή των αρχών και μεθόδων της κοινωνικής εργασίας, συμβολή στη βελτίωση της εκπαίδευσης στην κοινωνική εργασία, μελέτη των κοινωνικών προβλημάτων, γνωμοδότηση και παρέμβαση για την αντιμετώπισή τους, συνεργασία με τις αρχές και τους αρμόδιους φορείς, συνένωση όλων των κοινωνικών λειτουργών, πληροφόρηση της κοινής γνώμης και εκπροσώπηση του επαγγέλματος σε θεσμικά όργανα και διεθνείς οργανισμούς του κλάδου των κοινωνικών λειτουργών, ευαισθητοποίηση των κοινωνικών ομάδων σε θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος και στην ανάπτυξη συλλογικής δράσης με τελικό στόχο την επίτευξη κοινωνικής αλλαγής, συμμετοχή στη διαμόρφωση και σχεδιασμό της Κοινωνικής Πολιτικής κ.λπ.).

Κατά τα ανωτέρω οι κατηγορίες των μελών του ΣΚΛΕ, οι διαδικασίες εγγραφής, οι πόροι και τα όργανα διοίκησης του Συνδέσμου, η σύσταση και λειτουργία των Περιφερειακών/Τοπικών Τμημάτων, η συγκρότηση, σύνθεση και λειτουργία Πειθαρχικών Συμβουλίων, ο Κώδικας Δεοντολογίας των κοινωνικών λειτουργών, η σφραγίδα του Συνδέσμου, η Προσωρινή Διοικούσα Επιτροπή και οι θέσεις προσωπικού, περιουσιακά ζητήματα του Συνδέσμου

και γενικώς κάθε θέμα συναφές με τη λειτουργία του ΣΚΛΕ ορίζονται με προεδρικό διάταγμα.

Με τις διατάξεις του νομοσχεδίου θεσπίζεται πλήρες πλαίσιο, κατά το πρότυπο του Πανελληνίου Συλλόγου Επισκεπτών Υγείας (υ.α. Αριθμ. Γ4α/Γ.Π. 100714 «Οργάνωση και λειτουργία Πανελληνίου Συλλόγου Επισκεπτών Υγείας (Π.Σ.Ε.Υ.), ΦΕΚ Β΄ 3477/2014).

Ειδικότερα, ορίζεται η έδρα του ΣΚΛΕ και παρέχεται η δυνατότητα ίδρυσης περιφερειακών τμημάτων με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης (άρθρα 77 – 78). Τα μέλη του Συνδέσμου διακρίνονται σε τακτικά και επίτιμα, πάρεδρα και έκτακτα. Τακτικά μέλη του ΣΚΛΕ «είναι υποχρεωτικά όλοι οι κοινωνικοί λειτουργοί που είναι απόφοιτοι: α) Τμημάτων Κοινωνικής Εργασίας πανεπιστημιακής και τεχνολογικής εκπαίδευσης της ημεδαπής ή του Τμήματος Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου της Θράκης με κατεύθυνση Κοινωνικής Εργασίας και β) Σχολών ή τμημάτων της αλλοδαπής, των οποίων τα διπλώματα έχουν αναγνωρισθεί ως ισότιμα με τα διπλώματα των ημεδαπών σχολών και τμημάτων». «Κοινωνικοί λειτουργοί που δικαιούνται σύμφωνα με τις διατάξεις της Ε.Ε. να ασκούν το επάγγελμα στην Ελλάδα, υποχρεούνται να γίνουν μέλη του ΣΚΛΕ με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις» (άρθρο 79 παρ. 1 – 3). Όπως αναφέρεται στην Αιτιολογική Έκθεση (σελ. 3) «[μ]ε τις ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στο πέμπτο μέρος του νομοσχεδίου καθίσταται υποχρεωτική η εγγραφή στο Ν.Π.Δ.Δ. όλων των επαγγελματιών του κλάδου. Εξασφαλίζεται, έτσι, ένα αξιόπιστο πλαίσιο καταγραφής όλων των επαγγελματιών κοινωνικών λειτουργών καθώς και η τήρηση των όρων απόκτησης της άδειας άσκησης επαγγέλματος, ενώ κατοχυρώνεται η τήρηση του κώδικα δεοντολογίας του λειτουργήματος». Οι κοινωνικοί λειτουργοί υποχρεούνται να εγγραφούν στον ΣΚΛΕ, να υποβάλλουν ετήσια δήλωση και εισφορά στον ΣΚΛΕ, η, δε, βεβαίωση με την ένδειξη «Νόμιμος Χώρος Παροχής Κοινωνικής Εργασίας», που χορηγείται από τον ΣΚΛΕ και αναφέρει τον αριθμό μητρώου μέλους, την οποία κάθε κοινωνικός λειτουργός απασχολούμενος ως ελεύθερος επαγγελματίας αναρτά στην είσοδο του καταστήματός του, ανανεώνεται με την καταβολή της ετήσιας εισφοράς (άρθρο 80). Περαιτέρω, ορίζονται οι πόροι του ΣΚΛΕ (άρθρο 81) και η διάρθρωσή του σε Κεντρική Διοίκηση και Περιφερειακά Τμήματα (εφεξής, ΠΤ). Ως όργανα διοίκησης του ΣΚΛΕ ορίζονται η Γενική Συνέλευση (εφεξής, ΓΣ) και το Διοικητικό Συμβούλιο (εφεξής, ΔΣ). Στον ΣΚΛΕ λειτουργεί, επίσης, Πρωτοβάθμιο και Δευτεροβάθμιο Πειθαρχικό Συμβούλιο, Κεντρική Εξελεγκτική Επιτροπή (εφεξής, ΚΕΕ) και Συνέλευση Προέδρων. Όργανα διοίκησης των ΠΤ είναι η Περιφερειακή Συνέλευση και το Περιφερειακό Συμβούλιο. Η θητεία των μελών του ΔΣ και των μελών των Περιφερειακών Συμ-

βουλίων, είναι τριετής (άρθρο 82). Ορίζονται, ακόμη, οι αρμοδιότητες της ΓΣ και του ΔΣ, τα σχετικά με τη σύγκλησή τους και την απαιτούμενη απαρτία και πλειοψηφία για λήψη αποφάσεων (άρθρα 83, 85 και 86), οι αρμοδιότητες των μελών του ΔΣ (άρθρα 87 – 95) και ο τρόπος εκλογής και οι αρμοδιότητες της Κεντρικής Εξελεγκτικής Επιτροπής (άρθρο 96). Για τον καθορισμό της γενικής πολιτικής του ΣΚΛΕ, την επίλυση προβλημάτων που ανακύπτουν από τη λειτουργία των ΠΤ και την παροχή οδηγιών και κατευθύνσεων για την αρμονική συνεργασία μεταξύ ΠΤ και ΔΣ, προβλέπεται η λειτουργία της Συνέλευσης των Προέδρων, η οποία αποτελείται από τα μέλη του ΔΣ και τους Προέδρους και ένα μέλος των Περιφερειακών Συμβουλίων των ΠΤ, οριζόμενο με απόφαση του οικείου Περιφερειακού Συμβουλίου (άρθρο 97). Εν συνεχεία, ορίζονται οι αρμοδιότητες και τα σχετικά με τη σύγκληση και την απαιτούμενη απαρτία και πλειοψηφία για λήψη αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης και των Περιφερειακών Συμβουλίων των ΠΤ (άρθρα 98 – 99), και οι αρμοδιότητες των μελών των Περιφερειακών Συμβουλίων (άρθρα 100 – 102). Εξ άλλου, το ΔΣ του ΣΚΛΕ και τα Περιφερειακά Συμβούλια έχουν το δικαίωμα να συγκροτούν επιτροπές «για συγκεκριμένο έργο ή συγκεκριμένη περίοδο, προκειμένου να συμβάλουν στη μελέτη και επίλυση ειδικής φύσεως υφιστάμενων ή εκτάκτως εμφανιζόμενων στον ΣΚΛΕ θεμάτων [οι οποίες] απαρτίζονται (...) από μέλη που έχουν ειδικότητα που σχετίζεται προς τα υπό μελέτη θέματα» (άρθρο 103). Η εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη των αιρετών οργάνων του ΣΚΛΕ (ΔΣ, Περιφερειακά Συμβούλια, ΚΕΕ και Πειθαρχικά Συμβούλια) περιγράφεται λεπτομερώς (άρθρο 104), όπως, επίσης, το πλαίσιο πειθαρχικής δίωξης των μελών του ΣΚΛΕ από τα αρμόδια Πειθαρχικά Συμβούλια για πειθαρχικά παραπτώματα (άρθρα 105 – 111). Το θεσπιζόμενο πλαίσιο ολοκληρώνεται με διατάξεις που αφορούν στη σφραγίδα του ΣΚΛΕ (άρθρο 113), τη λειτουργία προσωρινής διοικούσας επιτροπής του ΣΚΛΕ μέχρι την ανάδειξη των αιρετών οργάνων αυτού (άρθρο 114), την εκπόνηση Κώδικα Δεοντολογίας των κοινωνικών λειτουργών (άρθρο 115) και την κάλυψη θέσεων προσωπικού για την Κεντρική Διοίκηση του ΣΚΛΕ (άρθρο 116).

Τέλος, με το άρθρο 117 ορίζονται οι καταργούμενες διατάξεις και με το άρθρο 119, η έναρξη ισχύος του προτεινόμενου νόμου.

Β. Το νομοσχέδιο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 73 παρ. 2 του Συντάγματος, συνοδεύεται από γνωμοδότηση της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου της 12ης Ιουλίου 2017, στην οποία διατυπώνονται επισημάνσεις στις επιμέρους διατάξεις των άρθρων 1 έως 5 του νομοσχεδίου. Σημειώνεται ότι στη νομοθεσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου (άρθρο 16 του Κώδικα Νόμων για το

Ελεγκτικό Συνέδριο, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4129/2013), προβλέπεται ότι η γνωμοδότησή του είναι αναγκαία για κάθε είδους θέματα απονομής συντάξεων που βαρύνουν τον προϋπολογισμό του Δημοσίου, για την περίπτωση απονομής τους από τους ΟΤΑ ή άλλα ΝΠΔΔ. Σχετικώς με την ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 73 παρ. 2 του Συντάγματος, το Ελεγκτικό Συνέδριο (ΕΛΣ Ολ 69/1989, ΕΕΕΔ 1989, σελ. 612) έχει αποφανθεί ότι «όπως προκύπτει από την γενικότητα και την φραστική ευρύτητα του κειμένου της συνταγματικής συντάξεως (νομοσχέδια αναφερόμενα οπωσδήποτε εις την απονομήν συντάξεως και τας προϋποθέσεις ταύτης), αυτή δεν αναφέρεται μόνο στις περιπτώσεις απονομής συντάξεως σε πρόσωπα που παρέχουν τις υπηρεσίες τους στο Δημόσιο και τα ΝΠΔΔ με την ιδιότητα του τακτικού υπαλλήλου, αλλά καλύπτει και κάθε άλλη περίπτωση συνταξιοδοτήσεως από τους αυτούς φορείς», εφόσον διέπονται από το ίδιο νομικό καθεστώς, βάσει ιδιαίτερων νομοθετημάτων τα οποία παραπέμπουν στις διατάξεις περί των δημοσίων υπαλλήλων είτε επαναλαμβάνουν κατά βάση τις διατάξεις αυτές. Κατά πάγια δε νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου (βλ. ενδεικτικώς, ΕΛΣ Ολ 983/1998), «η θεσπιζόμενη γνωμοδοτική αρμοδιότητα αυτού κατά την διαδικασία ψηφίσεως συνταξιοδοτικών νόμων είναι εξαιρετικής φύσεως και ιδιαίτερης σημασίας, γιατί προνοεί για την διαφώτιση της Βουλής κατά την ψήφιση των ειδικών αυτών νόμων και την προφύλαξή της από την θέσπιση διατάξεων που αντιβαίνουν σε βασικούς κανόνες της κείμενης συνταξιοδοτικής νομοθεσίας ή που δημιουργούν προνόμια για ορισμένη κατηγορία συνταξιούχων». (Για τις γνωμοδοτικές αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου βλ., ενδεικτικώς, Απ. Γέροντα, Δημοσιονομικό Δίκαιο, 2005, σελ. 192 επ.).

Γ. Για την προβληματική επί του περιεχομένου της κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων και του ασφαλιστικού δεσμού, καθώς και την προστασία των κοινωνικοασφαλιστικών παροχών σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) βλ., εκτενώς, τις Γενικές Παρατηρήσεις, Ι, Γ, Δ και Ε της έκθεσης της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής της 16.5.2017 επί του νομοσχεδίου «Συνταξιοδοτικές διατάξεις Δημοσίου και τροποποίηση διατάξεων του ν. 4387/2016, μέτρα εφαρμογής των δημοσιονομικών στόχων και μεταρρυθμίσεων, μέτρα κοινωνικής στήριξης και εργασιακές ρυθμίσεις, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2018-2021 και λοιπές διατάξεις», ν. 4472/2017.

II. Παρατηρήσεις επί των άρθρων

1. Επί των άρθρων 1 παρ. 1 και 10 παρ. 1

Με την πρώτη από τις προτεινόμενες διατάξεις ορίζεται ότι, από 1.1.2017, έχουν εφαρμογή και στους μετακλητούς υπαλλήλους με σχέση εργασίας δημοσίου δικαίου τα ισχύοντα για τους υπαλλήλους, λειτουργούς του Δημοσίου και τους στρατιωτικούς, ως προς τον υπολογισμό και τα ποσοστά των ασφαλιστικών εισφορών, βάσει των διατάξεων του άρθρου 5 του ν. 4387/2016. Εξ άλλου, με την παρ. 1 του άρθρου 10 του νομοσχεδίου, προστίθεται περίπτωση ζ' στην παράγραφο 3 του άρθρου 38 του ν. 4387/2016, κατά την οποία από 1.1.2017, καταβάλλουν ασφαλιστική εισφορά, με επιμερισμό μεταξύ εργοδότη και ασφαλισμένου, και τα πρόσωπα που διορίζονται σε θέσεις μετακλητών υπαλλήλων με σχέση δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου.

Επισημαίνεται συναφώς ότι, συμφώνως προς την περ. α. της παρ. 1 του άρθρου 4 του ν. 4387/2016, όπως ισχύει, «[α]πό 1.1.2017 οι τακτικοί και μετακλητοί υπάλληλοι και λειτουργοί του Δημοσίου, οι τακτικοί και μετακλητοί υπάλληλοι και λειτουργοί της Βουλής, των Ν.Π.Δ.Δ. και των ΟΤΑ α' και β' βαθμίδας, οι ιερείς και οι υπάλληλοι των εκκλησιαστικών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς και τα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων, των Σωμάτων Ασφαλείας και του Πυροσβεστικού Σώματος, από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου υπάγονται για κύρια σύνταξη στο ασφαλιστικό - συνταξιοδοτικό καθεστώς του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.) που συνιστάται με τις διατάξεις του άρθρου 51 και οι συντάξεις τους κανονίζονται και καταβάλλονται με βάση τις ρυθμίσεις του παρόντος».

2. Επί των άρθρων 2 παρ. 3 και 29

Με τη διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 2 αντικαθίσταται η παρ. 1 του άρθρου 63 του π.δ. 169/2007 και ορίζεται ότι, εφεξής, η καταβολή της σύνταξης αναστέλλεται μόνο σε περίπτωση που ο δικαιούχος καταδικασθεί σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους για αδικήματα που στρέφονται κατά του Δημοσίου ή ν.π.δ.δ. και για όσο χρόνο διαρκεί η ποινή, προβλέπεται δε ότι στην περίπτωση αυτή η σύνταξη μεταβιβάζεται στους τυχόν δικαιούχους, κατά τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις για συνταξιοδότηση λόγω θανάτου. Αντιστοίχως, με την προτεινόμενη ρύθμιση του άρθρου 29 αναστέλλεται, ομοίως, η καταβολή της σύνταξης για όσο διάστημα συνταξιούχος του ΕΦΚΑ εκτίει περιοριστική της ελευθερίας ποινή μεγαλύτερη του ενός (1) έτους και υπό την προϋπόθεση ότι το αδίκημα λόγω του οποίου καταδικάσθηκε στρέφεται κατά ασφαλιστικού φορέα. Παρατηρείται, κατ' αρχάς, ότι η ρύθμιση της παρ. 3 του άρθρου 2 παρίσταται εν μέρει αυστηρότερη από την ισχύουσα, στο μέτρο που θεσπίζει αναστολή καταβολής της σύ-

νταξης για όσο διάστημα ο δικαιούχος εκτίει περιοριστική της ελευθερίας ποινή μεγαλύτερη του ενός (1) έτους - και όχι μόνο εφόσον καταδικαστεί σε ποινή κάθειρξης (ισχύουσα ρύθμιση) - και εν μέρει επιεικέστερη της ισχύουσας, κατά το ότι απαιτείται το αδίκημα, για το οποίο επιβλήθηκε η ποινή, να στρέφεται αποκλειστικά κατά του Δημοσίου ή ν.π.δ.δ.

Εξ άλλου, όπως έχει επισημανθεί και σε παλαιότερες εκθέσεις της Επισημονικής Υπηρεσίας της Βουλής [βλ., ενδεικτικώς, ανωτέρω, την έκθεση της Επισημονικής Υπηρεσίας της Βουλής της 16.5.2017 επί του νομοσχεδίου «Συνταξιοδοτικές διατάξεις Δημοσίου και τροποποίηση διατάξεων του ν. 4387/2016, μέτρα εφαρμογής των δημοσιονομικών στόχων και μεταρρυθμίσεων, μέτρα κοινωνικής στήριξης και εργασιακές ρυθμίσεις, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2018-2021 και λοιπές διατάξεις», ν. 4472/2017) ως προς τις κοινωνικές παροχές, το Ε.Δ.Δ.Α. δέχεται παγίως (βλ. Αγγ. Στεργίου, «Η προστασία των κοινωνικοασφαλιστικών παροχών ως περιουσιακών δικαιωμάτων», σε: Τα συνταγματικά όρια νομοθετικής μεταβολής της κοινωνικής ασφάλισης, 2009, σελ. 1 επ., καθώς και Στ. Κτιστάκη, «Οι κοινωνικές παροχές υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ», ΘΠΔΔ, 2009, σελ. 657 επ., καθώς και ανωτέρω ΣτΕ [ΟΛ] 668/2012, σκ. 34, όπ.π.), ότι:

- στην έννοια της περιουσίας του άρθρου 1 του Π.Π.Π. περιλαμβάνονται και απαιτήσεις για κοινωνικοασφαλιστικές εν γένει παροχές (Ε.Δ.Δ.Α. υποθ. Vesna Hasani κατά Κροατίας, αποφ. της 30.9.2010, Ε.Δ.Δ.Α., υπόθ. Αντωνοκοπούλου κ.α., απόφ. 14.12.99, υπόθ. Γεωργιάδης, απόφ. 28.3.2000, υπόθ. Gaygusuz, απόφ. 16.9.1996, ΕΔΚΑ 1997, σελ.11, Ε.Δ.Δ.Α. Υποθ. Αζίνας, απόφ. 20.6.02, ΕΔΚΑ 2002, σελ. 896, υποθ. Αποστολάκης, απόφ. 22.10.2009, ΕΔΚΑ 2009, σελ. 689), καθώς και η αξίωση για καταβολή προβλεπόμενων από τη νομοθεσία του συμβαλλομένου κράτους μέλους αποδοχών, εφόσον συντρέχουν οι προβλεπόμενες για την καταβολή τους προϋποθέσεις (βλ. Ε.Δ.Δ.Α. Kechko κατά Ουκρανίας, απόφ. της 8.2.2006, Vilho Eskelinen και λοιποί κατά Φινλανδίας, απόφ. της 19.4.2007).

- το άρθρο 1 Π.Π.Π. δεν εγγυάται στους ασφαλισμένους δικαίωμα σε ορισμένο ποσό σύνταξης ή μισθού (Ε.Δ.Δ.Α., υπόθ. Andrejeva κατά Λετονίας, απόφ. της 18.2.2009, Ε.Δ.Δ.Α., υπόθ. Λαδάς, απόφ. 21.2.2008, υπόθ. Asmundsson, απόφ. 12.10.2004, ΕΔΚΑ 2005, σελ. 97, υπόθ. Domalewski, απόφ. 15.6.1999).

- επί επεμβάσεων στο συνταξιοδοτικό δικαίωμα πρέπει να διατηρείται δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος της κοινότητας και της ανάγκης προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου (Ε.Δ.Δ.Α. υπόθ. Asmundsson, όπ. π.), και ότι

- δίκαιη ισορροπία εξασφαλίζεται όταν οι περικοπές αποδοχών, συντάξε-

ων κ.λπ. είναι «εύλογες», δηλαδή δεν καταργούν πλήρως το δικαίωμα και, μάλιστα, δεν οδηγούν σε πτώση του βιοτικού επιπέδου που θα συνιστούσε προσβολή της αξιοπρέπειας των δικαιούχων, κατά παράβαση του άρθρου 3 της Ε.Σ.Δ.Α. (Ε.Δ.Δ.Α., υπόθ. Moskal, απόφ. 15.9.2009, υπόθ. Budina, απόφ. 18.6.2009, υπόθ. Asmundsson, απόφ. 30.3.2005 και υπόθ. Larioshina, απόφ. 23.4.2002).

Από τη συνολική, επομένως, θεώρηση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ., σχετικώς, και Αθ. Πετρόγλου, «Μνημόνιο, Κοινωνικοασφαλιστική μεταρρύθμιση και περικοπές συντάξεων», ΕΔΚΑ, 2010, σελ. 1) προκύπτει ότι, προκειμένου να εξετάσει την τήρηση της ως άνω δίκαιης ισορροπίας, το Ε.Δ.Δ.Α. θέτει κριτήρια τα οποία επικεντρώνονται κατά κύριο λόγο στον βαθμό προσβολής των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων και όχι τόσο στον βαθμό προσβολής του δημόσιου συμφέροντος.

Ο τρόπος, επομένως, και η έκταση της στέρησης της σύνταξης (πλήρης ή μερική), η ύπαρξη ή όχι άλλων μέσων διαβίωσης αποτελούν, κατά τη νομολογία του Ε.Δ.Δ.Α., τα κριτήρια για την τήρηση ή μη δίκαιης ισορροπίας μεταξύ της προσβολής αγαθού που προστατεύεται από την Ε.Σ.Δ.Α. και του δημόσιου συμφέροντος. Συνεπώς απομένει να σταθμισθεί, εν προκειμένω, εάν διά της προτεινόμενης αναστολής καταβολής της σύνταξης σε περίπτωση καταδίκης σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους για αδικήματα που στρέφονται κατά του Δημοσίου ή ν.π.δ.δ ή του ασφαλιστικού φορέα, και για όσον χρόνο διαρκεί η ποινή, προσβάλλεται η, προστατευόμενη από το άρθρο 1 του Π.Π.Π. της Ε.Σ.Δ.Α., περιουσία του συνταξιούχου. Βλ., σχετικώς, και Πρακτικά Ολ. Ελ. Συν. της 12ης Ιουλίου 2017, όπου τίθεται από την εισηγήτρια το ζήτημα της προσβολής της, προστατευόμενης από το άρθρο 1 του Π.Π.Π. της Ε.Σ.Δ.Α., περιουσίας, στο μέτρο που διά της αναστολής καταβολής της σύνταξης θίγονται θεμελιωμένα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των καταδικασθέντων συνταξιούχων του δημοσίου.

3. Επί του άρθρου 4 παρ. 1

Με την προτεινόμενη ρύθμιση αντικαθίσταται το πρώτο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 60 του π.δ. 169/2007, το οποίο ορίζει ότι «[δ]εν επιτρέπεται σε καμιά ανεξάρτητα περίπτωση ν' αναγνωρισθούν αναδρομικά σε βάρος του Δημοσίου Ταμείου οικονομικά δικαιώματα από συντάξεις για χρονικό διάστημα πέρα των τριών ετών από την πρώτη του μήνα κατά τον οποίο εκδίδεται η σχετική πράξη ή απόφαση» και προβλέπεται, εφεξής, ότι «[τ]ο δικαίωμα στη σύνταξη είναι απαράγραπτο, τα δε οικονομικά αποτελέσματα που γεννώνται από την άσκηση του δικαιώματος αυτού ανατρέχουν στην ημερο-

μηνία υποβολής της σχετικής αίτησης από τον ενδιαφερόμενο». Κατά την αιτιολογική έκθεση επί του νομοσχεδίου (σελ. 3), «η διάταξη αυτή θεσπίζεται σε συμμόρφωση με πάγια νομολογία ήδη από το 2008, όπως προκύπτει και από τη σχετική γνωμοδότηση της 4ης Ειδικής Συνεδρίασης της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου (12-7-2017)», συμφώνως προς την οποία, η ύπαρξη προθεσμιών παραγραφής δεν είναι ασυμβίβαστη κατ' αρχήν προς την Ε.Σ.Δ.Α., πλην όμως, το αφετηριακό σημείο των προθεσμιών παραγραφής πρέπει να ορίζεται με σαφήνεια και να συνδέεται με συγκεκριμένα και αντικειμενικά γεγονότα και να μην εξαρτάται από τυχαία και απρόβλεπτα γεγονότα, που βρίσκονται εκτός του πλαισίου επιρροής του δικαιούχου του συνταξιοδοτικού (περιουσιακού) δικαιώματος, όπως είναι ο χρόνος ενέργειας των διοικητικών αρχών και των δικαστηρίων. Επομένως, ο χρονικός περιορισμός της τριετίας, που θεσπίζει η ισχύουσα ρύθμιση, για την ικανοποίηση συνταξιοδοτικών αξιώσεων, ο οποίος είχε ως αφετηρία την έκδοση της πράξης ή της απόφασης των αρμοδίων οργάνων της συνταξιοδοτικής διοίκησης, δημιουργεί ζήτημα προσβολής της, προστατευόμενης από το άρθρο 1 του Π.Π.Π. της Ε.Σ.Δ.Α., περιουσίας του συνταξιούχου (βλ., σχετικώς, Ε.Δ.Δ.Α. υπόθ. Κοκκίνης κατά Ελλάδος, απόφ. της 6.11.2008, και Ε.Δ.Δ.Α. υπόθ. Ρεβελιώτης κατά Ελλάδος, απόφ. της 4.12.2008, Θ.Π.Δ.Δ. 2009, σελ. 506 επ.).

Υπό το φως των ανωτέρω, θα έπρεπε, ενδεχομένως, να αντικατασταθεί και το δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 60 του π.δ. 169/2007, που προστέθηκε με την παρ. 9 άρθρου 22 του ν. 4387/2016, κατά το οποίο, «[σ]τις περιπτώσεις αναδρομικών οικονομικών δικαιωμάτων σε βάρος του Δημοσίου, που προκύπτουν κατά τον κανονισμό ή ανακαθορισμό της σύνταξης με βάση τις διατάξεις περί διαδοχικής ασφάλισης, το ανωτέρω χρονικό διάστημα επιμηκύνεται σε 5 έτη», άλλως, αυτονόητο είναι ότι στο κανονιστικό περιεχόμενο της προτεινόμενης ρύθμισης περιλαμβάνονται, ρητώς, και τα οικονομικά δικαιώματα, που προκύπτουν κατά τον κανονισμό ή ανακαθορισμό της σύνταξης με βάση τις διατάξεις περί διαδοχικής ασφάλισης.

4. Επί του άρθρου 5 παρ. 1

Με την προτεινόμενη διάταξη καταργούνται οι περ. β' του άρθρου 62 και η παρ. 1 του άρθρου 64 του π.δ. 169/2007 που προβλέπουν την απώλεια του δικαιώματος σύνταξης στην περίπτωση αμετάκλητης καταδίκης του δικαιούχου για την τέλεση των αδικημάτων της περ. β' του άρθρου 62, καθώς και οι διατάξεις που προέβλεπαν τη μεταβίβαση της σύνταξης στη σύζυγο και τα τέκνα του καταδικασθέντος δικαιούχου για ένα από τα αδικήματα της περ. β' του άρθρου 62.

Σημειώνεται ότι κατά τη νομολογία του Ε.Δ.Δ.Α., η απώλεια του δικαιώματος της σύνταξης λόγω αμετάκλητης καταδίκης για τα αναφερόμενα στο άρθρο 62 περ. β' του Κ.Π.Σ.Σ. αδικήματα, «δεν βρίσκεται σε αιτιώδη συνάφεια με το δικαίωμα στη σύνταξη, το οποίο απέκτησε [ο δικαιούχος] υπό την ιδιότητα του ως ασφαλισμένου» και, ως εκ τούτου, η εν λόγω απώλεια συνιστά «ένα υπερβολικό και δυσανάλογο βάρος, το οποίο ακόμη και αν λάβουμε υπόψη το ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας, το οποίο θα πρέπει να αναγνωρισθεί στα Κράτη στον τομέα της κοινωνικής νομοθεσίας, δεν είναι δυνατό να δικαιολογηθεί από την εύρυθμη λειτουργία της δημόσιας διοικήσεως, ούτε από την αξιοπιστία και την ακεραιότητα των δημόσιων υπηρεσιών». Επομένως, διάταξη κατά την οποία, αμετάκλητη καταδίκη του δικαιούχου για ορισμένα αδικήματα συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος σύνταξης, προσκρούει στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., εφόσον θίγει το σχετικό περιουσιακό δικαίωμα (βλ., σχετικώς, Ε.Δ.Δ.Α. υποθ. Αποστολάκης κατά Ελλάδος, απόφ. της 22.10.2009, Ε.Δ.Κ.Α., 2009, σελ. 689).

5. Επί του άρθρου 7

Θα ήταν νομοτεχνικώς αρτιότερο το προτεινόμενο άρθρο να αντικατασταθεί ως εξής: «Στο τέταρτο και πέμπτο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 30 του ν. 4387/2016, όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 24 του ν. 4445/2016 (Α' 236), διαγράφονται, από τότε που ίσχυσαν, οι φράσεις "πλην των προσώπων που υπάγονται στις διατάξεις των περιπτώσεων ε' και στ' της παρ. 2 του άρθρου 46 του ν. 2084/1992 (Α' 165)." και "Τα τελευταία πρόσωπα δικαιούνται την προσαύξηση του πρώτου εδαφίου για καθεμία ποσοστιαία μονάδα (1%) εισφοράς που υπερβαίνει το κάτωθι συνολικό ποσοστό εισφορών ασφαλισμένου και εργοδότη: α) 27% για τα πρόσωπα της περίπτωσης ε' της παρ. 2 του άρθρου 46 του ν. 2084/1992, β) 23,6 % για τα πρόσωπα της περίπτωσης στ' της παρ.2 του άρθρου 46 του ν. 2084/1992", αντιστοίχως».

6. Επί του άρθρου 24 παρ. 6

Κατά την προτεινόμενη διάταξη, μεταξύ άλλων, «[α]ν στις θέσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρ. 1 διορίζονται συνταξιούχοι του ΕΦΚΑ ή του Δημοσίου, εφαρμόζεται η παρ. 4». Θα πρέπει να διευκρινισθεί, εν προκειμένω, εάν στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης περιλαμβάνονται τα πρόσωπα των περ. α', β' (δήμαρχοι), ε' και στ' (βουλευτές) της παρ. 1. Σε καταφατική περίπτωση, θα πρέπει, για λόγους σαφήνειας, η εν λόγω διάτα-

ξη να αναδιατυπωθεί ως εξής: «Αν στις θέσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της παρ. 1 διορίζονται ή εκλέγονται συνταξιούχοι του ΕΦΚΑ ή του Δημοσίου, εφαρμόζεται η παρ. 4».

7. Επί του άρθρου 35

Σε περίπτωση κατά την οποία διαπιστώνεται παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας προβλέπεται, από τις διατάξεις του ν. 3996/2011, η επιβολή διοικητικών κυρώσεων, όπως η επιβολή προστίμου ή η διακοπή, προσωρινή ή οριστική, της λειτουργίας της επιχείρησης. Με την προτεινόμενη διάταξη τροποποιείται η διάταξη της υποπαραγράφου 1B του άρθρου 24 του ν. 3996/2011 και προσδιορίζονται κριτήρια βάσει των οποίων θα επιβάλλεται κάθε ειδικότερη διοικητική κύρωση, όταν διαπιστώνεται παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας.

8. Επί του άρθρου 36

Επισημαίνεται ότι μεταξύ των διοικητικών κυρώσεων, οι οποίες προβλέπονται όταν διαπιστώνεται σοβαρή παραβίαση των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας, είναι και αυτή της οριστικής ή προσωρινής διακοπής της λειτουργίας της επιχείρησης, εκμετάλλευσης ή στοιχείου του εξοπλισμού της. Στην προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι εάν παραβιασθεί η απόφαση για τη διακοπή της εν λόγω λειτουργίας, επιβάλλονται οι ποινικές κυρώσεις που ορίζονται στο άρθρο 28 του ν. 3996/2011, δηλαδή ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι μηνών ή χρηματική ποινή εννιακοσίων ευρώ ή και οι δύο αυτές ποινές. Κατά την αιτιολογική έκθεση επί του νομοσχεδίου, η προτεινόμενη διάταξη εξυπηρετεί σκοπούς γενικής και ειδικής πρόληψης και επιδιώκει την προστασία αγαθών γενικότερου συμφέροντος.

9. Επί του άρθρου 38

«Υπερεργασία» συνιστά η απασχόληση που πραγματοποιείται καθ' υπέρβαση του καθορισμένου εβδομαδιαίου ωραρίου των 40 ωρών, χωρίς όμως να υπάρχει υπέρβαση του ημερήσιου νόμιμου ωραρίου (βλ. Γ. Λεβέντη-Κ. Παπαδημητρίου, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο, 401 επ., Δ. Ζερδελή, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, 2015, 831 επ.). Δηλαδή, περιορίζεται, σε περίπτωση πενήθμερης εργασίας σε μία ώρα ημερησίως. Η παροχή της υπερεργασιακής απασχόλησης δεν υπόκειται, μέχρι σήμερα, σε διατυπώσεις νομιμότητας (λ.χ., άδεια της Αρχής ή αναγγελία). Η αμοιβή για κάθε ώρα υπερεργασίας συνίσταται στο καταβαλλόμενο ωρομίσθιο του εργαζομένου προσαυξημένο κατά 20%.

Όταν η εργασία του μισθωτού εκτείνεται πέραν του νόμιμου ωραρίου ερ-

γασίας, γίνεται λόγος για «υπερωρία». Μισθωτοί απασχολούμενοι υπερωριακώς δικαιούνται για κάθε ώρα νόμιμης υπερωρίας αμοιβή ίση με το καταβαλλόμενο ωρομίσθιο προσαυξημένο, κατά περίπτωση, κατά 40, 60 ή 80 %.

Με τις ισχύουσες σήμερα διατάξεις προβλέπεται η υποχρέωση του εργοδότη να αναγγέλλει ηλεκτρονικά τόσο την τροποποίηση του ωραρίου των εργαζομένων, όσο και, εκ των υστέρων, εντός συγκεκριμένης προθεσμίας, την πραγματοποίηση υπερωριών. Με την υπό ψήφιση διάταξη διευκρινίζεται ότι σε περίπτωση υπερωριών πρέπει να επιχειρείται ηλεκτρονική καταχώρισή τους πριν από την έναρξη πραγματοποίησής τους. Το ίδιο ορίζεται για πρώτη φορά ότι πρέπει να γίνει και σε περίπτωση υπερεργασίας, δηλαδή και σε περίπτωση υπέρβασης του ημερήσιου ωραρίου μέχρι μία ώρα. Προκύπτει, όμως, το ερώτημα εάν η ανωτέρω υποχρέωση δημιουργείται και σε περίπτωση υπερεργασίας σαφώς μικρότερης της μιας ώρας ημερησίως, δηλαδή, έστω, κάποιων λεπτών.

Αντιστοίχως, στην δεύτερη παράγραφο της υπό ψήφιση διάταξης ορίζεται ότι επιβάλλονται κυρώσεις σε βάρος του εργοδότη, ο οποίος δεν τηρεί την υποχρέωση αναγγελίας της τροποποίησης του ωραρίου του εργαζομένου ή της υπερωριακής απασχόλησής του. Δεν αναφέρεται, όμως, ως περίπτωση επιβολής κύρωσης, η παράλειψη αναγγελίας της πραγματοποίησης της υπερεργασίας. Και εάν μεν πρόθεση του νομοθέτη είναι να επιβάλλεται και εν προκειμένω κύρωση, αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ρητώς, με την επιφύλαξη όμως του ερωτήματος που διατυπώθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, δηλαδή ως προς την ολιγόλεπτη επί πλέον εργασία. Εάν, αντιθέτως, σκοπός του νομοθέτη δεν είναι η επιβολή κύρωσης, δημιουργείται προβληματισμός ως προς την αναφορά στην υπό ψήφιση διάταξη μιας τέτοιας αφηρημένης, δηλαδή χωρίς κυρώσεις, υποχρέωσης αναγγελίας της υπερεργασίας.

10. Επί του άρθρου 40

Η παροχή εργασίας είναι η κύρια υποχρέωση που έχει ο εργαζόμενος από τη σύμβαση εργασίας (648 ΑΚ). Η μη παροχή εργασίας αποτελεί μη εκπλήρωση της κύριας αυτής υποχρέωσης, εν όσω δεν συντρέχει κάποιος νόμιμος λόγος αναστολής της κύριας αυτής υποχρέωσης.

Επειδή η σύμβαση εργασίας είναι σύμβαση ακριβόχρονης εκτέλεσης, δηλαδή η εργασία πρέπει να παρέχεται σε προκαθορισμένα χρονικά διαστήματα (ωράριο εργασίας), η μη παροχή εργασίας σε ορισμένες ημέρες εξομοιούται με οριστική μη παροχή εργασίας για τις ημέρες αυτές, εξομοιούται, δηλαδή, με οριστική αδυναμία παροχής.

Η αποχή του εργαζομένου από την εργασία του μπορεί ωστόσο να εκφράζει σιωπηρώς τη βούλησή του να αποχωρήσει οριστικώς από την εργασία,

να καταγγείλει, δηλαδή, τη σύμβαση εργασίας. Έτσι, η καταγγελία της σύμβασης από τον μισθωτό (η παραίτηση από τη θέση εργασίας) υποβάλλεται συνήθως σιωπηρώς, δηλαδή συνάγεται από τη συμπεριφορά του μισθωτού. Όμως, στην πράξη, προκύπτει συχνά αβεβαιότητα ως προς το αν η αποχή από την εργασία συνιστά σιωπηρή καταγγελία της σύμβασης (βλ. Γ. Λεβέντη-Κ. Παπαδημητρίου, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο, 993, Δ. Ζερδελή, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, 2015, 1182 επ.). Προκειμένου, μάλιστα, να μην ερμηνεύεται η αποχή από την εργασία ως καταγγελία της σύμβασης από τον μισθωτό, προβλέπονται ορισμένοι κανόνες.

Έτσι, από το άρθρο 5 παρ. 3 του ν. 2112/1920 και το άρθρο 8 του ΒΔ της 16/18.7.1920 συνάγεται αμάχητο τεκμήριο, ότι η αποχή από την εργασία λόγω ασθένειας, μικρότερης διάρκειας από τα όρια που θέτουν οι διατάξεις αυτές, δεν συνιστά σιωπηρή καταγγελία εκ μέρους του μισθωτού.

Αν όμως η αποχή από την εργασία είναι μεγαλύτερης διάρκειας από τα όρια που θέτει το άρθρο 5 παρ. 3 του ν. 2112/1920 και το άρθρο 8 του ΒΔ 16/18.7.1920 ή αν η αποχή δεν οφείλεται σε ασθένεια αλλά σε άλλη αιτία, όπως αυθαίρετη απουσία, τότε το δικαστήριο θα κρίνει βάσει των πραγματικών περιστατικών που συνοδεύουν την αποχή αν αυτή συνιστά σιωπηρή καταγγελία της σύμβασης. Πάντως, η αυθαίρετη απουσία για λίγες μέρες μπορεί μεν να δικαιολογήσει καταγγελία από τον εργοδότη, αλλά δεν συνιστά οικειοθελή αποχώρηση (ΑΠ 2028/2013, ΕΕργΔ 2014, 457. ΕφΑθ 5247/1986, ΔΕΝ 1989,18. Ι. Κουκιάδη, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, 2014, 1046). Η νομολογία έχει προσδιορίσει τα κρίσιμα περιστατικά, τα οποία πρέπει να εξετάζει ο δικαστής για να διαπιστώσει αν η αποχή συνιστά καταγγελία της σύμβασης, όπως, η διάρκεια της αποχής, η αιτία της αποχής, η υπαιτιότητα που τυχόν βαρύνει τον εργαζόμενο, η προοπτική για σύντομη επάνοδο στην εργασία, το αν ο εργαζόμενος επικοινωνούσε κατά τη διάρκεια της απουσίας με τον εργοδότη και τον ενημέρωνε για την απουσία του ή την κατάσταση της υγείας του, η συμπεριφορά που επέδειξε ο εργοδότης κατά τη διάρκεια της απουσίας του μισθωτού, η εν γένει προηγούμενη συμπεριφορά του μισθωτού (πλημμελής ή μη παροχή της εργασίας του, συχνότητα απουσιών του κ.ο.κ.), βλ., ενδεικτικώς, ΑΠ Ολ 32/1988, ΔΕΝ 1989,1252. ΑΠ 423/2010, ΔΕΝ 2010, 854. Η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης πρέπει, κατά τη νομολογία, να γίνεται κατ' αντικειμενική κρίση, δηλαδή κατά τη συναλλακτική καλή πίστη, ώστε να κριθεί τελικώς αν υπάρχει ή όχι οικειοθελής αποχώρηση (βλ. Γ. Λεβέντη - Κ. Παπαδημητρίου, Ατομικό Εργατικό Δίκαιο, 995, Δ. Ζερδελή, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, 2015, 1183).

Στην υπό ψήφιση διάταξη αναφέρεται ότι ο εργοδότης οφείλει «το αργό-

τερο δύο ημέρες από την ημέρα αποχώρησης του μισθωτού» να την αναγγείλει και, μάλιστα, συμφώνως προς τα οριζόμενα στη δεύτερη παράγραφο της υπό ψήφιση διάταξης, συνοδευόμενη είτε από το έγγραφο της αποχώρησης είτε από σχετική εξώδικη δήλωση. Περαιτέρω, στο τελευταίο εδάφιο της δεύτερης παραγράφου της υπό ψήφιση διάταξης ορίζεται ότι αν ο εργοδότης δεν εκπληρώσει εμπροθέσμως τις ανωτέρω υποχρεώσεις, «η σύμβαση εργασίας θεωρείται ότι λύθηκε με άτακτη καταγγελία του εργοδότη». Δεδομένου, όμως, ότι στην περίπτωση αυτή θα οφείλεται αποζημίωση καταγγελίας εκ μέρους του εργοδότη, προκύπτει προβληματισμός αν πρόθεση του νομοθέτη είναι να γεννάται, λόγω της απλής καθυστέρησης τήρησης μιας τυπικής υποχρέωσης, ένα τέτοιο δικαίωμα υπέρ του εργαζομένου, το οποίο σήμερα δεν υφίσταται σε περίπτωση οικειοθελούς αποχώρησης. Ο προβληματισμός αυτός ενισχύεται, εάν ληφθεί υπόψη ότι, βάσει των όσων προαναφέρθηκαν, το σημείο αφετηρίας της προθεσμίας αναγγελίας σε περίπτωση αυθαίρετης απουσίας δεν είναι σαφές, καθώς προκύπτει από εκτίμηση που απαιτεί συνδυασμό πολλών παραγόντων, πράγμα που συχνά συνάγεται με σαφήνεια μόνο μετά από σχετική δικαστική κρίση.

Ομοίως, δημιουργείται προβληματισμός ως προς την επίδοση της εξώδικης δήλωσης από τον δικαστικό επιμελητή, στην περίπτωση που αυτή δεν είναι ευχερής, όπως, λ.χ., αν ο μισθωτός άλλαξε κατοικία, χωρίς να ενημερώσει σχετικώς τον εργοδότη. Σε μια τέτοια περίπτωση θα πρέπει να αναζητηθεί η πραγματική διεύθυνση του μισθωτού, ακόμη και σε άλλη πόλη, ή, εάν αυτή δεν είναι γνωστή, να ακολουθηθεί η διαδικασία επίδοσης ως αγνώστου διαμονής (άρθρο 135 ΚΠολΔ). Σε αυτές τις περιπτώσεις προκύπτει ο προβληματισμός αν θα είναι ευχερές να τηρηθούν με συνέπεια οι προβλεπόμενες από τον νόμο σύντομες προθεσμίες (δύο ημέρες για την επίδοση και μιας ημέρας επί πλέον για την αναγγελία), των οποίων η παραβίαση γεννά το δικαίωμα καταβολής αποζημίωσης.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι η υποχρέωση αναγγελίας αφορά και την περίπτωση της λήξης της σύμβασης έργου, η οποία ως γνωστόν δεν αποτελεί σύμβαση εξαρτημένης εργασίας, η έναρξη, όμως, της εκτέλεσης του έργου δεν αναγγέλλεται (Πρβλ. Χρ. Καρατζά, Διαδικασία προσλήψεως μισθωτών σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα ΔΕΝ 2016, 572).

11. Επί του άρθρου 41

Επισημαίνεται ότι με την προτεινόμενη διάταξη προβλέπεται, για πρώτη φορά, η δυνατότητα αποκλεισμού ενός οικονομικού φορέα από τη συμμετοχή σε διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων ή προγραμμάτων χρηματοδότησης, σε περίπτωση κατά την οποία διαπράττει «σοβαρό επαγγελματικό

παράπτωμα». Ως σοβαρό επαγγελματικό παράπτωμα νοείται, κατά τη δεύτερη παράγραφο της υπό ψήφιση διάταξης, η επιβολή τριών πράξεων επιβολής προστίμου για συγκεκριμένες και επανειλημμένες παραβάσεις της εργατικής νομοθεσίας. Κατά την αιτιολογική έκθεση, η προτεινόμενη διάταξη κρίνεται αναγκαία, λαμβανομένης υπόψη της έξαρσης του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας, έτσι ώστε να δοθούν κίνητρα στους εργοδότες να τηρούν τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας. Περαιτέρω, προβλέπεται και η έκπτωση από τη σύμβαση ή από το πρόγραμμα χρηματοδότησης του εργοδότη, όταν διαπιστώνονται για δεύτερη φορά συγκεκριμένες παραβιάσεις της εργατικής νομοθεσίας, κατά την εκτέλεσή τους.

12. Επί του άρθρου 44

Η προώθηση του κοινωνικού διαλόγου μεταξύ των κοινωνικών εταίρων αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πληροφόρηση, η διαβούλευση και η συμμετοχή των εργαζομένων έχουν ως σκοπό να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή των εργαζομένων στην πορεία των οικείων επιχειρήσεων και στις αποφάσεις που τους αφορούν (S. Hennion, M. Le Barbier-Le Bris, M. Del Sol, *Droit social européen et international*, 2013, 428 επ.).

Με τον τρόπο αυτό, εξασφαλίζεται, όπως αναφέρεται και στο προοίμιο της Οδηγίας 2002/14, η αποτελεσματικότερη πρόληψη των κινδύνων, η μεγαλύτερη ευελιξία στην οργάνωση της εργασίας, η ευαισθητοποίηση των εργαζομένων για τις ανάγκες προσαρμογής της επιχείρησης, και η επιτυχία των διαδικασιών αναδιάρθρωσης και προσαρμογής των επιχειρήσεων στις νέες συνθήκες που δημιουργούνται από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, ιδίως, μέσω της ανάπτυξης νέων τρόπων οργάνωσης της εργασίας.

Η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην «Οδηγία 2002/14/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2002, περί θεσπίσεως γενικού πλαισίου ενημερώσεως και διαβουλεύσεως των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα» έχει ήδη πραγματοποιηθεί με το π.δ. 240/2006.

Με τις διατάξεις του π.δ. 240/2006 προβλέπεται έτσι η ενημέρωση και διαβούλευση εργαζομένων και εργοδοτών για ορισμένα ζητήματα που αφορούν τις εργασιακές σχέσεις. Προς τον σκοπό αυτό, τα ενδιαφερόμενα μέρη καθορίζουν, με συμφωνία τους, τις πρακτικές λεπτομέρειες ενημέρωσης και διαβούλευσης των εργαζομένων. Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι η συμφωνία αυτή πρέπει να είναι γραπτή, γεγονός που, κατά την αιτιολογική έκθεση, στοχεύει στην ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου και στον περιορισμό του κινδύνου αμφισβητήσεων.

13. Επί του άρθρου 45

Στη διάταξη του άρθρου 8 της παραπάνω Οδηγίας 2002/14/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ορίζεται ότι «1. Τα κράτη μέλη προβλέπουν τα δέοντα μέτρα για τις περιπτώσεις μη τήρησης της παρούσας οδηγίας από τον εργοδότη ή από τους εκπροσώπους των εργαζομένων· ιδιαίτερα, φροντίζουν να υπάρχουν κατάλληλες διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες που να επιβάλλουν την εκπλήρωση των εκ της παρούσας οδηγίας υποχρεώσεων».

Υπό τις ισχύουσες ρυθμίσεις του άρθρου 8 του π.δ. 240/2006, προβλέπεται η επιβολή διοικητικών κυρώσεων στην περίπτωση που ο εργοδότης δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις ενημέρωσης και διαβούλευσης, οι οποίες προβλέπονται στις διατάξεις του π.δ. 240/2006.

Στην προτεινόμενη διάταξη ορίζεται περαιτέρω ότι θα είναι άκυρη οποιαδήποτε ουσιαστική μεταβολή επέλθει στη σύμβαση εργασίας, χωρίς να έχουν τηρηθεί οι υποχρεώσεις ενημέρωσης και διαβούλευσης, οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 4 του π.δ. 240/2006.

Κατά την αιτιολογική έκθεση, η πρόβλεψη μόνο διοικητικών κυρώσεων δεν παρέχει επαρκή αντικίνητρα στην εργοδοτική πλευρά προκειμένου να επιχειρεί έγκυρη και επαρκή ενημέρωση και διαβούλευση με τους εκπροσώπους των εργαζομένων. Συνεπώς, θεωρείται αναγκαίο να προβλεφθούν επί πλέον και αστικής φύσεως κυρώσεις, όπως η ακυρότητα των σχετικών εργοδοτικών αποφάσεων.

Στην αιτιολογική έκθεση του υπό ψήφιση νομοσχεδίου αναφέρεται ότι η ακυρότητα αυτή είναι σχετική υπέρ των εργαζομένων. Εν προκειμένω, όμως, θα μπορούσε να διερωτηθεί κανείς κατά πόσον, υπό τη συγκεκριμένη διατύπωση της προτεινόμενης διάταξης, αυτή η ερμηνευτική προσέγγιση προκύπτει με σαφήνεια, καθώς στη διάταξη αυτή αναφέρεται, χωρίς διάκριση, ότι η κατά παράβαση των σχετικών διατάξεων μεταβολή «είναι άκυρη».

Περαιτέρω προκύπτει προβληματισμός ως προς τις περιπτώσεις στις οποίες θα προκύπτει μια τέτοια ακυρότητα, δεδομένου ότι οι εργοδοτικές υποχρεώσεις ενημέρωσης και διαβούλευσης οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 4 του π.δ. 240/2006, και των οποίων η μη τήρηση άγει σε ακυρότητα των εργοδοτικών αποφάσεων, υπό τη συγκεκριμένη διατύπωση της διάταξης, δεν είναι απολύτως συγκεκριμένες, αλλά ενέχουν σημαντικό βαθμό αοριστίας τόσο ως προς το περιεχόμενο, όσο και ως προς τη διαδικασία της διαβούλευσης.

Έτσι, ορίζεται στη διάταξη του άρθρου 4 του π.δ. 240/2006 ότι «2. Η ενημέρωση και διαβούλευση καλύπτουν: α) την ενημέρωση σχετικά με την πρόσφατη και την πιθανή εξέλιξη των δραστηριοτήτων και της οικονομικής κατάστασης της επιχείρησης ή της εγκατάστασης. β) την ενημέρωση και τη

διαβούλευση σχετικά με την κατάσταση, τη διάρθρωση και την πιθανή εξέλιξη της απασχόλησης μέσα στην επιχείρηση ή εγκατάσταση, καθώς και τα μέτρα πρόληψης που ενδεχομένως προβλέπονται σε περίπτωση ιδίως που η απασχόληση απειλείται. γ) την ενημέρωση και τη διαβούλευση σχετικά με αποφάσεις που μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές μεταβολές στην οργάνωση της εργασίας ή στις συμβάσεις εργασίας, συμπεριλαμβανομένων όσων καλύπτονται από τις ισχύουσες διατάξεις του ν. 1387/1983 "Έλεγχος ομαδικών απολύσεων και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ 110 Α΄) και του π.δ. 178/2002 "Μέτρα σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβίβασης επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων, ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων, σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 98/50/ΕΚ του Συμβουλίου" (ΦΕΚ 162 Α΄). 3. Η ενημέρωση πραγματοποιείται κατά τον κατάλληλο χρόνο, τρόπο και περιεχόμενο, ώστε να μπορούν οι εκπρόσωποι των εργαζομένων να προβαίνουν στη δέουσα εξέταση και να προετοιμάζονται ενδεχομένως για διαβουλεύσεις. 4. Η διαβούλευση πραγματοποιείται: α) κατά τον κατάλληλο χρόνο, τρόπο και περιεχόμενο, β) στο ενδεδειγμένο επίπεδο διεύθυνσης και εκπροσώπησης ανάλογα με το θέμα που συζητείται, γ) βάσει των σχετικών πληροφοριών που παρέχει ο εργοδότης, σύμφωνα με το άρθρο 2 σημείο στ΄ και της γνώμης που έχουν δικαίωμα να διατυπώσουν οι εκπρόσωποι των εργαζομένων, δ) κατά τρόπον ώστε οι εκπρόσωποι των εργαζομένων να μπορούν να συναντήσουν τον εργοδότη και να λαμβάνουν αιτιολογημένη απάντηση στη γνώμη που ενδεχομένως διατύπωσαν ε) προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία ..».

Ειδικότερα, στην εν λόγω διάταξη περιλαμβάνονται φράσεις ή όροι, όπως, «τα μέτρα πρόληψης που ενδεχομένως προβλέπονται», «κατά τον κατάλληλο χρόνο, τρόπο και περιεχόμενο, ώστε να μπορούν οι εκπρόσωποι των εργαζομένων να προβαίνουν στη δέουσα εξέταση και να προετοιμάζονται ενδεχομένως για διαβουλεύσεις», «στο ενδεδειγμένο επίπεδο διεύθυνσης και εκπροσώπησης», «κατά τρόπον ώστε να λαμβάνουν αιτιολογημένη απάντηση στη γνώμη που ενδεχομένως διατύπωσαν». Συνεπώς, σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει εύλογη αμφιβολία ως προς την συγκεκριμένη έκταση και το ακριβές περιεχόμενο των υποχρεώσεων ενημέρωσης και διαβούλευσης. Έτσι, μπορεί να προκύψει στη συνέχεια και αντίστοιχη αμφιβολία κατά πόσον αυτές οι υποχρεώσεις τηρήθηκαν με απόλυτη συνέπεια. Όμως, η ασφάλεια δικαίου, ειδικά όταν προβλέπεται να προκύψει η σημαντική συνέπεια της ακυρότητας των εργοδοτικών αποφάσεων, απαιτεί οι εργοδοτικές υποχρεώσεις των οποίων η παραβίαση άγει σε ακυρότητα, να είναι απολύτως συγκεκριμένες και σαφείς.

Ομοίως, προκύπτει προβληματισμός ως προς τις περιπτώσεις κατά τις ο-

ποιές η μεταβολή αυτή στη σύμβαση εργασίας είναι «ουσιαστική», ώστε να μπορεί να θεωρηθεί, όπως ορίζεται στην προτεινόμενη διάταξη, ως άκυρη.

14. Επί των άρθρων 49-51

Με τις προτεινόμενες διατάξεις ρυθμίζονται ζητήματα τα οποία αφορούν στην επίλυση διαφορών εργασίας και ειδικότερα ζητήματα τα οποία αφορούν στην επιτάχυνση της εργατικής δίκης. Πράγματι, η ταχεία επίλυση των εργατικών διαφορών εξασφαλίζει, έστω και σε σχετικό βαθμό, την αποτελεσματική εφαρμογή του εργατικού δικαίου.

Στην υπό ψήφιση διάταξη του άρθρου 49 προβλέπεται ο σύντομος προσδιορισμός της συζήτησης συγκεκριμένων εργατικών διαφορών, όπως και η υποχρέωση σύντομης έκδοσης των σχετικών αποφάσεων. Αντίστοιχες ρυθμίσεις έχουν υιοθετηθεί και στο παρελθόν σε πλέον περιορισμένη, όμως, έκταση (βλ. άρθρο 32 ν. 1545/1985). Η πραγματοποίηση της συγκεκριμένης ρύθμισης τελεί, πάντως, υπό την αίρεση της ουσιαστικής δυνατότητας του ανθρωπίνου δυναμικού των Δικαστηρίων να ανταποκριθούν σε αυτές τις υποχρεώσεις (βλ. Λ. Ντάσιου, Εργατικό Δικονομικό Δίκαιο, τ. Α/Ι, 1995, 251).

Περαιτέρω, η έκδοση διαταγής πληρωμής είναι μια σχετικώς σύντομη και αδάπανη διαδικασία, η οποία προβλέπεται στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (άρθρα 623 επ.), για την ικανοποίηση των δικαιούχων σε περίπτωση που η αξίωσή τους προκύπτει από έγγραφο. Ήδη η ειδική αυτή διαδικασία εφαρμόζεται στην δικαστική πράξη και σε περίπτωση καθυστέρησης καταβολής μισθών.

Με τη διάταξη του άρθρου 50 του νομοσχεδίου συγκεκριμενοποιείται η διαδικασία της έκδοσης διαταγής πληρωμής σε αυτές τις περιπτώσεις. Ορίζεται ότι είναι δυνατή η έκδοση διαταγής πληρωμής για την καταβολή οφειλόμενων μισθών, εφόσον τόσο η σύναψη της σύμβασης εργασίας, όσο και το ύψος του μισθού προκύπτουν από σχετικά έγγραφα. Κατά την αιτιολογική έκθεση, με τον τρόπο αυτό αφενός διευκολύνεται αποδεικτικά ο μισθωτός, στον οποίο οφείλονται μισθοί, και αφετέρου επιτυγχάνεται η σύντομη επίλυση της διαφοράς.

15. Επί του άρθρου 61

Με τις διατάξεις του άρθρου ορίζεται το αντικείμενο του Μέρους Δ' που συνίσταται στη «θέσπιση ενός γενικού πλαισίου ρυθμίσεων κατ' εφαρμογή διατάξεων της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, που κυρώθηκαν με το άρθρο πρώτο του ν. 4074/2012 (Α' 88)», και ο σκοπός του Μέρους ο οποίος είναι «η άρση

των εμποδίων που δυσχεραίνουν την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή των Ατόμων με Αναπηρίες (ΑμεΑ) στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας». Επισημαίνεται, ότι η διάταξη δεν συνιστά νομική ρύθμιση, αλλά αποσαφήνιση του σκοπού του νομοθέτη, ο οποίος, ήδη, περιγράφεται αναλυτικώς στο σχετικό σημείο της αιτιολογικής έκθεσης.

16. Επί του άρθρου 63

Με τις διατάξεις του άρθρου θεσπίζεται υποχρέωση για «[κ]άθε φυσικό πρόσωπο ή νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου (...) να διευκολύνει την ισότιμη άσκηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ στο πεδίο των αρμοδιοτήτων ή δραστηριοτήτων του, λαμβάνοντας κάθε πρόσφορο μέτρο και απέχοντας από οποιαδήποτε ενέργεια ή πρακτική που ενδέχεται να θίγει την άσκηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ. Ιδίως υποχρεούται: α) να αφαιρεί υφιστάμενα εμπόδια κάθε είδους, β) να τηρεί τις αρχές καθολικού σχεδιασμού σε κάθε τομέα της αρμοδιότητάς του ή της δραστηριοποίησής του, προκειμένου να διασφαλίζει για τα ΑμεΑ την προσβασιμότητα των υποδομών, των υπηρεσιών ή των αγαθών που προσφέρει, γ) να παρέχει, όπου απαιτείται σε συγκεκριμένη περίπτωση, εύλογες προσαρμογές υπό τη μορφή εξατομικευμένων και κατάλληλων τροποποιήσεων, ρυθμίσεων και ενδεδειγμένων μέτρων, χωρίς την επιβολή δυσανάλογου ή αδικαιολόγητου βάρους, δ) να απέχει από πρακτικές, συνήθειες και συμπεριφορές που συνεπάγονται διακρίσεις σε βάρος των ΑμεΑ, ε) να προάγει με θετικά μέτρα την ισότιμη συμμετοχή και άσκηση των δικαιωμάτων των ΑμεΑ στον τομέα της αρμοδιότητάς ή δραστηριότητάς του». Οι ως άνω υπόχρεοι «οφείλουν κατά τις συναλλαγές τους με ΑμεΑ να διασφαλίζουν βασική πληροφόρηση μέσω τρόπων, μορφών και μέσων επικοινωνίας, όπως ορίζονται στη Σύμβαση». Περαιτέρω προβλέπεται ότι με κοινή απόφαση των αρμόδιων υπουργών, «εξειδικεύονται οι υπόχρεοι φορείς, οι τρόποι, οι μορφές και τα μέσα προσβάσιμης επικοινωνίας, καθώς και κάθε άλλο θέμα τεχνικού ή λεπτομερειακού χαρακτήρα για την εφαρμογή των διατάξεων της παρούσας παραγράφου».

Σχετικώς επισημαίνεται, ότι, ενώ η διάταξη θεσπίζει καθολική υποχρέωση («κάθε φυσικό πρόσωπο ή νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου»), το εν λόγω πεδίο εφαρμογής ενδέχεται να περιορισθεί, εφόσον με την κατ'εξουσιοδότηση του άρθρου υπουργική απόφαση, με την οποία θα ρυθμισθούν οι αναγκαίες λεπτομέρειες για την εφαρμογή του άρθρου, θα «εξειδικεύονται οι υπόχρεοι φορείς». Υπό το φως των ανωτέρω, το σημείο θα ήταν σκόπιμο να διευκρινισθεί.

Περαιτέρω, παρατηρείται ότι η ως άνω υπουργική απόφαση θα δύναται να ρυθμίζει πλήθος επί μέρους περιπτώσεων (επί παραδείγματι, ανά τομέα ε-

παγγελματικής δραστηριότητας), στο πλαίσιο της γενικής περιγραφής που υιοθετεί το άρθρο, χωρίς, όμως, να διευκρινίζεται η βασική ουσιαστική ρύθμιση στο νομοθετικό κείμενο, με κίνδυνο, σε τέτοια περίπτωση, η εξουσιοδότηση να μην θεωρηθεί ότι αφορά ειδικότερα ή λεπτομερειακά θέματα (βλ. σχετ. ΣτΕ [ΟΛ] 3220/2010, 1210/2010, ΣτΕ 2820/1999, 602/2002). Εξ άλλου, όλες οι επόμενες διατάξεις, με την εξαίρεση του άρθρου 69, που θεσπίζουν ειδικές υποχρεώσεις, αναφέρονται αποκλειστικώς σε διοικητικά όργανα και αρχές.

Ως προς τη ρύθμιση των ειδικότερων υποχρεώσεων των διαφόρων φορέων, σημειώνεται ότι «με το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος λαμβάνεται πρόνοια για τις πολύτεχνες οικογένειες, τους ανάπηρους πολέμου και ειρηνικής περιόδου, τα θύματα πολέμου, τις χήρες και τα ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και για όσους πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο και παρέχεται υπόδειξη προς τον κοινό νομοθέτη για τη λήψη των καταλλήλων μέτρων φροντίδας (ΣτΕ 2822/1992, 2778/1991 ΣτΕ 3675/1996). Όπως έχει κριθεί, οι διατάξεις του άρθρου 21 του Συντάγματος, οι οποίες έχουν κατευθυντήριο χαρακτήρα, αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει κατά την εκτίμησή του το είδος και την έκταση της ειδικής αυτής φροντίδας (ΣτΕ 986/2014 Ολομ., 2738/2010, 1141/1999 επταμ., 2100/1998 επταμ.). Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση της αρχής της ισότητας (ΣτΕ 986/2014 Ολομ., 2738/2010, 2822/1992, 2778/1991) σε συνδυασμό με την προστασία της οικονομικής ελευθερίας». Προνόμιο όπως αναγκαστική τοποθέτηση σε δημόσια υπηρεσία για κατηγορία από τις αναφερόμενες στο άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος δικαιολογείται επαρκώς από λόγους δημοσίου συμφέροντος και δεν προσκρούει στην κατοχυρωμένη από το άρθρο 4 του Συντάγματος ισότητα των Ελλήνων πολιτών, εφόσον «δεν υπερβαίνει τα ακραία όρια, πέρα από τα οποία το παρεχόμενο από το νόμο προνόμιο θα εμφανιζόταν ως καταδήλως αδικαιολόγητο». Περαιτέρω, ρυθμίσεις «όταν αποσκοπούν ειδικότερα στην διευκόλυνση της επαγγελματικής αποκατάστασής δια της αναγκαστικής προσλήψεως σε ιδιωτική επιχείρηση, συνιστούν, από την φύση τους, περιορισμό της, συνταγματικώς επίσης κατοχυρωμένης, οικονομικής ελευθερίας (ως ελευθερίας του επιχειρηματία να προσλαμβάνει και να απολύει προσωπικό κατ' εκτίμηση των αναγκών της επιχειρήσεώς του και να επιλέγει τα πρόσωπα που επιθυμεί να προσλάβει). Ο περιορισμός αυτός, εν όψει των ειδικών διατάξεων της παρ. 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος, είναι καταρχήν ανεκτός (εν είδει υποχρεωτικής «κοινωνικής ευθύνης» των επιχειρήσεων, βλ. ΣτΕ 1980/2000,

4776/1998, βλ. και ΑΠ 990/1995), εφόσον δεν υπερβαίνει τα όρια που τίθενται από την αρχή της αναλογικότητας. Υπέρβαση συντρέχει όταν ο περιορισμός υπερακοντίζει τον σκοπό του συντακτικού νομοθέτη ή εισάγει πρόνομια που δεν δικαιολογούνται για την εξυπηρέτηση του εν λόγω σκοπού ή παραβιάζει την αναγκαία ισορροπία μεταξύ των σκοπών της αρχής της ισότητας και της ελευθερίας της επιχειρηματικής δραστηριότητας αφενός, και της ανάγκης προστασίας [των εν λόγω προσώπων] αφετέρου» (ΣΤΕ [ΟΛ] 1470/2016).

Υπό το φως των ανωτέρω, οι σχετικές κανονιστικές πράξεις αναμένεται να σταθμίζουν την καθιερούμενη με το άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της ισότητας που «επιβάλλει την ομοιόμορφη μεταχείριση προσώπων που τελούν υπό τις αυτές ή παρόμοιες συνθήκες και αποκλείει τόσο την έκδηλα άνιση μεταχείριση, είτε με τη μορφή της εισαγωγής χαρακτηριστικού μέτρου ή προνομίου μη συνδεομένου προς αξιολογικά κριτήρια είτε με την μορφή της επιβολής αδικαιολόγητης επιβάρυνσης, όσο και την αυθαίρετη εξομοίωση διαφορετικών καταστάσεων ή την ενιαία μεταχείριση προσώπων που τελούν υπό διαφορετικές συνθήκες με βάση όλως τυπικά ή συμπτωματικά ή άσχετα μεταξύ τους κριτήρια» και το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος το οποίο «προστατεύει μεν την οικονομική ελευθερία, δεν αποκλείει όμως τη θέσπιση από τον κοινό νομοθέτη περιορισμών της ελευθερίας αυτής που δικαιολογούνται από λόγους γενικότερου δημόσιου ή κοινωνικού συμφέροντος (ΣΤΕ 1980/2000, 4776/1998), λαμβανομένης υπόψη και της παραγράφου 2 του άρθρου 106 του Συντάγματος, η οποία ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της εθνικής οικονομίας (ΣΤΕ 1094/1987 Ολομ.)» (ΣΤΕ [ΟΛ] 1470/2016) με το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος κατά τη θέσπιση των ειδικότερων μέτρων προστασίας.

17. Επί των άρθρων 63, 64, 65 και 68

Στις διατάξεις χρησιμοποιείται ο όρος του καθολικού σχεδιασμού, ο οποίος περιλαμβάνεται μεταξύ των ορισμών του άρθρου 2 της Σύμβασης, και συνιστά κεντρική έννοια για την πραγματοποίηση της πολιτικής προστασίας των ατόμων με αναπηρία. Συνεπώς, για λόγους διευκόλυνσης της εφαρμογής των άρθρων, θα ήταν σκόπιμο να αποσαφηνισθεί και εν προκειμένω η έννοια, και να μην γίνεται απλώς παραπομπή στο κείμενο της Σύμβασης.

Εξ άλλου, στο άρθρο 65 γίνεται λόγος για «εύλογες προσαρμογές», όπως «μέτρα παροχής υποστηρικτικής τεχνολογίας, προσωπικής βοήθειας και ενδιάμεσων, εξατομικευμένη προσαρμογή διαδικασιών ή πρακτικών, εξειδικευμένες υπηρεσίες και βοηθητικές υπηρεσίες για την επικοινωνία» οι οποίες

παρέχονται από τα αρμόδια διοικητικά όργανα και αρχές «υπό την προϋπόθεση της μη επιβολής δυσανάλογου ή αδικαιολόγητου βάρους». Σχετικώς παρατηρείται ότι η έννοια του δυσανάλογου και αδικαιολόγητου ενδέχεται να δημιουργήσει ερμηνευτικές δυσχέρειες κατά την εφαρμογή του άρθρου, και ότι, για τον ίδιο λόγο, σκόπιμη θα ήταν η αποσαφήνιση της φύσης και των αποδεκτών του βάρους που τυχόν θα προκύψει.

18. Επί των άρθρων 66 και 76

Με τις διατάξεις του άρθρου 66, θεσπίζεται υποχρέωση για όλα τα διοικητικά όργανα και τις αρχές, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς τους, να «μεριμνούν για τη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης των ΑμεΑ στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, τόσο σε συνήθεις συνθήκες όσο και σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης» και «στο ηλεκτρονικό περιβάλλον, ιδίως στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες, πληροφορίες και υπηρεσίες, περιλαμβανομένων των μέσων ενημέρωσης και των υπηρεσιών διαδικτύου.

Σχετικώς παρατηρείται ότι με το άρθρο θεσπίζεται με γενικό τρόπο υποχρέωση η οποία αναφέρεται σε περισσότερες κατηγορίες περιπτώσεων και ενδέχεται να μην εφαρμοσθεί άνευ εξειδικευμένου κανονιστικού πλαισίου που να καθιστά σαφή τον τρόπο άσκησης των δικαιωμάτων από τα άτομα με αναπηρία.

Περαιτέρω, ειδικές κτηριοδομικές ρυθμίσεις έχουν ενταχθεί στον ΝΟΚ, βάσει των οποίων στα νέα κτήρια (δημόσια και ιδιωτικά) υποχρεωτικώς πρέπει να εξασφαλίζεται πρόσβαση για άτομα με αναπηρίες. Στα υφιστάμενα πριν από την ισχύ του ΝΟΚ κτήρια της παρ. 6 του άρθρου 26 όπου στεγάζονται υπηρεσίες του Δημοσίου, ν.π.δ.δ. κ.λπ. επιβάλλεται να γίνουν οι αναγκαίες διαμορφώσεις, ώστε οι λειτουργικοί χώροι τους να είναι προσπελάσιμοι από άτομα με αναπηρία ή εμποδιζόμενα άτομα, με χρονικό ορίζοντα ολοκλήρωσης το 2020, άλλως τα κτήρια θα θεωρούνται αυθαίρετα. Δεδομένου ότι το άρθρο 76 του νομοσχεδίου ορίζει ότι καταργείται κάθε γενική ή ειδική διάταξη που είναι αντίθετη ή ρυθμίζει με τρόπο διαφορετικό τα προβλεπόμενα από τις διατάξεις του νομοσχεδίου θέματα, ερωτάται αν οι διαμορφώσεις στα παλαιά κτήρια του Δημοσίου πρέπει να γίνουν άμεσα.

19. Επί του άρθρου 67

Το άρθρο ρυθμίζει τα σχετικά με την εξασφάλιση επικοινωνίας των ατόμων με αναπηρία με τις διοικητικές αρχές. Στην παράγραφο 2 ορίζεται ότι «[η] ελληνική νοηματική γλώσσα αναγνωρίζεται ως ισότιμη με την ελληνική γλώσσα. Το κράτος λαμβάνει μέτρα για την προώθησή της, καθώς και για την κάλυψη όλων των αναγκών επικοινωνίας των κωφών και βαρήκων πο-

λιτών ... Η ελληνική γραφή Μπράιγ (Braille) αναγνωρίζεται ως μορφή επικοινωνίας των τυφλών Ελλήνων πολιτών. Το κράτος υποχρεούται να λάβει μέτρα για την προώθησή της, καθώς και για την κάλυψη των αναγκών επικοινωνίας των ως άνω πολιτών».

Σχετικώς παρατηρείται ότι οι φράσεις «το κράτος λαμβάνει μέτρα ...» τίθενται με εξαιρετικώς γενικό τρόπο και δεν θεμελιώνουν συγκεκριμένη υποχρέωση για συγκεκριμένο διοικητικό όργανο.

20. Επί του άρθρου 70

Δεδομένου ότι το άρθρο αναφέρεται στη νομοπαραγωγική διαδικασία και θεσπίζει την ανάλυση συνεπειών ρυθμίσεων για τα άτομα με αναπηρία, θα ήταν, νομοτεχνικώς, ενδεδειγμένο να συνδεθεί προς τον ν. 4048/2012 περί αρχών καλής νομοθέτησης.

21. Επί του άρθρου 74

Με τις διατάξεις του άρθρου θεσπίζεται το πλαίσιο για την προαγωγή της εφαρμογής της Σύμβασης και ορίζονται οι σχετικές αρμοδιότητες του Συνηγόρου του Πολίτη.

Για λόγους διευκόλυνσης της εφαρμογής του άρθρου, θα ήταν σκόπιμο να διευκρινισθεί η αρχή ενώπιον της οποίας ο Συνήγορος του Πολίτη «υποβάλλει ετήσια έκθεση με την αξιολόγηση των δημόσιων πολιτικών, της εφαρμογής της κείμενης νομοθεσίας και προτεινόμενα μέτρα αντιμετώπισης ελλείψεων και αναγκών που διαπιστώθηκαν, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει προτάσεις νομοθετικών ρυθμίσεων ή τροποποιήσεων» [βλ. περ. ε)]

22. Επί των άρθρων 84, 90, 91, 96

Με τις διατάξεις του άρθρου 84 ορίζονται τα θέματα που περιλαμβάνονται στην ημερήσια διάταξη της ΓΣ του ΣΚΛΕ.

Σχετικώς παρατηρείται ότι πρέπει να διευκρινισθεί ότι το άρθρο αναφέρεται στην ημερήσια διάταξη της τακτικής ΓΣ.

Εξ άλλου, στα θέματα της ημερήσιας διάταξης της τακτικής ΓΣ συμπεριλαμβάνονται υποχρεωτικώς ο απολογισμός των πεπραγμένων του έτους και η έγκριση προϋπολογισμού και απολογισμού μετά από ανακοίνωση της Έκθεσης της ΚΕΕ. Η Εξελεγκτική Επιτροπή ασκεί έλεγχο νομιμότητας και οικονομικό έλεγχο επί του ΔΣ.

Στη συνέχεια ορίζεται ότι η ΚΕΕ ενημερώνεται για την έκθεση πεπραγμένων που υποβάλλουν στη ΓΣ ο Γραμματέας και ο Ταμίας, συντάσσει τη δική της έκθεση σε ειδική συνεδρία και τη θέτει υπόψη της ΓΣ (άρθρο 96).

Σχετικώς παρατηρείται ότι ο Ταμίας καταρτίζει τον προϋπολογισμό και τον

απολογισμό εσόδων και εξόδων κάθε ημερολογιακού έτους και τον υποβάλλει προς έγκριση στο ΔΣ και στη συνέχεια στη ΓΣ (άρθρο 91), ενώ μεταξύ των αρμοδιοτήτων του Γενικού Γραμματέα (άρθρο 90) δεν αναφέρεται ειδικότερα η υποβολή στη ΓΣ έκθεσης πεπραγμένων. Κατά τα ανωτέρω, σκόπιμο θα ήταν, για λόγους σαφήνειας, να διευκρινισθεί ότι ο Γενικός Γραμματέας απλώς συνυπογράφει τον απολογισμό εσόδων και εξόδων κάθε ημερολογιακού έτους που συντάσσει ο Ταμίας. Επίσης, για λόγους ακριβολογίας, σκόπιμη θα ήταν η διόρθωση της φράσης «έκθεση πεπραγμένων έτους» στο άρθρο 96, εφόσον ο Ταμίας υποβάλλει απολογισμό εσόδων και εξόδων κάθε ημερολογιακού έτους, και όχι γενική έκθεση πεπραγμένων έτους, η οποία προφανώς υποβάλλεται από το ΔΣ.

23. Επί των άρθρων 82, 102, 104, 114

Πρέπει να αποσαφηνισθεί η λειτουργία των περιφερειακών εξελεγκτικών επιτροπών, οι οποίες δεν αναφέρονται μεν στο άρθρο 82 το οποίο ορίζει τα όργανα διοίκησης του ΣΚΛΕ σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο, αναφέρονται, όμως, ρητώς στο άρθρο 104 παρ. 6 στοιχ. β., το οποίο ρυθμίζει το εκλογικό μέτρο (βλ. διατύπωση: «προκύπτει από τη διαίρεση του συνόλου των εγκύρων ψηφοδελτίων με τον αριθμό των εδρών του ΔΣ ή της ΚΕΕ ή του Πειθαρχικού Συμβουλίου ή του Περιφερειακού Συμβουλίου ή της Περιφερειακής Εξελεγκτικής Επιτροπής»), το άρθρο 102 περί αρμοδιοτήτων του Ταμία Περιφερειακού Συμβουλίου ορίζει ότι αυτός «τηρεί βιβλίο όπου καταχωρούνται οι εκθέσεις της Εξελεγκτικής Επιτροπής» (χωρίς να διευκρινίζεται ότι πρόκειται περί της ΚΕΕ), και το άρθρο 114 περιλαμβάνει μεταξύ των αρμοδιοτήτων της Προσωρινής Διοικούσας Επιτροπής τη σύγκληση «Γενική[ς] Συνέλευση[ς] σε όλες τις Περιφέρειες με σκοπό τη διενέργεια εκλογών για την ανάδειξη Διοικητικού Συμβουλίου, Περιφερειακών Συμβουλίων, Εξελεγκτικών Επιτροπών [πληθυντικός αριθμός], Αντιπροσώπων των Περιφερειών και μελών του Ανώτατου Πειθαρχικού Συμβουλίου».

Υπό το φως των ανωτέρω, και εφόσον λειτουργήσουν τέτοιες επιτροπές σε περιφερειακό επίπεδο, πρέπει να συμπεριληφθεί η αναφορά της λειτουργίας τους στο άρθρο 82 στην παράγραφο 3, κατά το πρότυπο της αναφοράς της ΚΕΕ, και να αναλυθεί στο οικείο σημείο η αρμοδιότητά τους, να συμπεριληφθεί η εκτύπωση ψηφοδελτίων για τις περιφερειακές εξελεγκτικές επιτροπές στο άρθρο 104 παρ. 5 δέκατο εδάφιο και η σταυροδοσία για τις περιφερειακές εξελεγκτικές επιτροπές στο άρθρο 104 παρ. 6 στοιχ. ια), και να συμπληρωθεί ο τίτλος των επιτροπών στην παράγραφο 1 του άρθρου 102 με το επίθετο «Περιφερειακής».

24. Επί του άρθρου 85

Ερωτάται αν, στην παράγραφο 1, ο πλειοψηφήςσας σύμβουλος που θα καλέσει τους εκλεγμένους στο ΔΣ συμβούλους προς εκλογή προέδρου, αντιπροέδρων, γενικού γραμματέα, ταμία, υπευθύνου δαδικτύου και ηλεκτρονικών εκδόσεων και υπευθύνου δημοσίων σχέσεων, μπορεί να είναι μεμονωμένος και να μην ανήκει σε συνδυασμό (πρβλ. άρθρο 99), εφόσον προβλέπεται τέτοια δυνατότητα συμμετοχής στις εκλογές (άρθρο 104).

Εξ άλλου, κατά την παράγραφο 2, το ΔΣ «συγκαλείται από τον Πρόεδρο του και σε περίπτωση άρνησης ή αδυναμίας του Προέδρου από τον Αντιπρόεδρο Α΄ ή οποιοδήποτε άλλο μέλος. Ο Πρόεδρος υποχρεούται να συγκαλέσει το ΔΣ μέσα σε οκτώ (8) ημέρες, εφόσον αυτό ζητηθεί από έξι (6) τουλάχιστον μέλη». Παρατηρείται ότι η δεύτερη ρύθμιση ενδέχεται στην πράξη να μην εφαρμόζεται, δεδομένου ότι φαίνεται δυνατή η σύγκληση του ΔΣ μόνο από ένα μέλος.

25. Επί του άρθρου 98

Στην παράγραφο 3 ορίζονται οι αρμοδιότητες της Γενικής Συνέλευσης ΠΤ, η οποία «α) Εκλέγει τα μέλη του ΔΣ, της Κεντρικής Εξελεγκτικής Επιτροπής και των Πειθαρχικών Συμβουλίων».

Επειδή κατ' ακριβολογίαν, τα μέλη του ΔΣ, της ΚΕΕ και των Πειθαρχικών Συμβουλίων εκλέγονται ανά τριετία από τη ΓΣ του ΣΚΛΕ με καθολική, μυστική ψηφοφορία, ενώ τα Περιφερειακά Συμβούλια εκλέγονται ανά τριετία από τη Γενική Συνέλευση εκάστου ΠΤ με καθολική, μυστική ψηφοφορία (άρθρο 104 παρ. 1), θα ήταν σκόπιμο το σημείο να διευκρινισθεί.

26. Επί του άρθρου 99

Το άρθρο ορίζει στην παράγραφο 2 ότι «[μ]έσα σε οκτώ (8) ημέρες από την επικύρωση της εκλογής των μελών του Περιφερειακού Συμβουλίου, ο πλειοψηφήςσας υποψήφιος του πλειοψηφήςσαντος συνδυασμού ή ο πλειοψηφήςσας μεμονωμένος υποψήφιος και, σε περίπτωση ισοψηφίας, ο αρχαιότερος, βάσει του χρόνου εγγραφής στο Μητρώο του ΠΤ όπου ανήκει, καλεί τους συμβούλους που έχουν εκλεγεί προς εκλογή Προέδρου, Αντιπροέδρου, Γενικού Γραμματέα, Αναπληρωτή Γραμματέα και Ταμία»

Για λόγους διευκόλυνσης της εφαρμογής του άρθρου, θα ήταν σκόπιμο να διευκρινισθεί ο τρόπος επικύρωσης της εκλογής των μελών του Περιφερειακού Συμβουλίου.

Επίσης στην παράγραφο 8, θα ήταν σκόπιμο, για λόγους πληρότητας, να διευκρινισθεί ότι το μέλος του Περιφερειακού Συμβουλίου το οποίο εκπίπτει αυτοδικαίως από τη θέση του λόγω αδικαιολόγητων απουσιών επί τρεις συ-

νεχείς τακτικές συνεδριάσεις, αναπληρώνεται από το πρώτο κατά τη σειρά εκλογής αναπληρωματικό μέλος.

27. Επί του άρθρου 101

Για λόγους νομοτεχνικής αρτιότητας, στην παράγραφο 1 πρέπει να τεθούν σε ενικό αριθμό οι λέξεις «Περιφερειακών Συμβουλίων» (δεύτερο εδάφιο και τρίτο εδάφιο), «Γενικών Συνελεύσεων» (τρίτο εδάφιο) και «Προέδρους» (τρίτο εδάφιο).

28. Επί του άρθρου 104

Στην παράγραφο 5 θεσπίζεται η διαδικασία υποβολής των υποψηφιοτήτων για όλα τα αιρετά όργανα του ΣΚΛΕ και ορίζεται ότι η «ΚΕΕ μετά τον έλεγχο των νομίμων προϋποθέσεων και της ταμειακής τακτοποίησης των υποψηφίων, ανακηρύσσει τις υποψηφιότητες μέσα στο επόμενο πενθήμερο με σύνταξη σχετικού πρακτικού» (τέταρτο εδάφιο).

Για λόγους διευκόλυνσης της εφαρμογής της διάταξης, πρέπει να διευκρινισθούν οι νόμιμες προϋποθέσεις βάσει των οποίων η ΚΕΕ προβαίνει στην ανακήρυξη των υποψηφιοτήτων [βλ. και κατωτέρω παράγραφο 6 στοιχ. ζ) η οποία αναφέρεται στην υποχρέωση των συνδυασμών να καταθέτουν έγγραφη δήλωση, υπογεγραμμένη κατά σειρά επωνύμου, από τους αποτελούντες το συνδυασμό υποψηφίους συμβούλους].

Περαιτέρω, ορίζεται ότι το πρακτικό ανακήρυξης των υποψηφίων «αποστέλλεται σε όλα τα ΠΤ, αναρτάται επί πέντε (5) ημέρες στα γραφεία του ΣΚΛΕ και των ΠΤ και προσβάλλεται με ένσταση από κάθε οικονομικώς τακτοποιημένο μέλος. Μετά την πάροδο του πενθημέρου και εφόσον δεν υποβληθεί ένσταση, η ανακήρυξη των υποψηφίων καθίσταται οριστική. Επί των ενστάσεων αποφαινεται αιτιολογημένα η ΚΕΕ εντός τριών (3) ημερών από την πάροδο της πενθήμερης ανάρτησης, τροποποιώντας ενδεχομένως το πρακτικό ανακήρυξης και καθιστώντας αυτό οριστικό» (πέμπτο – έβδομο εδάφια).

Προβληματισμός δημιουργείται ως προς το αν η κρίση των ενστάσεων θα έπρεπε να γίνεται από διαφορετικό όργανο από αυτό που προέβη στην ανακήρυξη των υποψηφίων ή τουλάχιστον με διαφορετική σύνθεση, προς διαφύλαξη της αντικειμενικότητας της διαδικασίας.

Στην ίδια παράγραφο, δέκατο εδάφιο, ορίζονται τα σχετικά με την εκτύπωση των ψηφοδελτίων για τους συνδυασμούς και τους μεμονωμένους υποψηφίους των Περιφερειακών Συμβουλίων και τη σταυροδοσία. Εφόσον εκλεγούν και περιφερειακές εξελεγκτικές επιτροπές, πρέπει να συμπεριλη-

φθεί η εκτύπωση σχετικών ψηφοδελτίων (βλ. ανωτ. Επί των άρθρων 82, 102, 104, 114).

Στην παράγραφο 6 στοιχ. ια) ορίζεται ότι «[κ]άθε ψηφοφόρος ψηφίζει ένα (1) μόνο συνδυασμό ή μεμονωμένο υποψήφιο. Εφόσον ψηφίζει συνδυασμό, έχει δικαίωμα να βάλει μέχρι δεκατρείς (13) σταυρούς για το ΔΣ, μέχρι πέντε (5) στην εξελεγκτική επιτροπή και μέχρι τρεις (3) για το πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο πειθαρχικό συμβούλιο». Σκόπιμο θα ήταν να διευκρινισθεί και ο αριθμός σταυρών για τα περιφερειακά συμβούλια και τις περιφερειακές εξελεγκτικές επιτροπές (βλ. ανωτ. Επί των άρθρων 82, 102, 104, 114).

Στην παράγραφο 7 ορίζεται ότι «στο αρχείο του Τμήματος τηρούνται αντίγραφα πρακτικών των αρχαιρεσιών και των καταστάσεων ψηφισάντων». Εφόσον εννοείται το περιφερειακό τμήμα, και δεδομένου ότι στο νομοσχέδιο χρησιμοποιείται η συντομογραφία ΠΤ για τα περιφερειακά τμήματα, θα ήταν νομοτεχνικώς αρτιότερο να τηρηθεί ενιαία χρήση των όρων.

29. Επί του άρθρου 108

Η διάταξη ρυθμίζει τα περί παραγραφής των πειθαρχικών παραπτώματων των μελών του ΣΚΛΕ. Στην παράγραφο 2 ορίζεται ότι «[ο] Γραμματέας της Εισαγγελίας Πρωτοδικών ή ο Γραμματέας αρμόδιου δικαστηρίου αποστέλλει στον ΣΚΛΕ αντίγραφα των υποβαλλόμενων κατά των Κοινωνικών Λειτουργών μηνύσεων και των εκδιδόμενων επί αυτών βουλευμάτων και αποφάσεων».

Ερωτάται αν ο Γραμματέας της Εισαγγελίας Πρωτοδικών ή ο Γραμματέας αρμόδιου δικαστηρίου υποχρεούται να αποστέλλει στον ΣΚΛΕ αντίγραφα όλων των υποβαλλόμενων κατά των Κοινωνικών Λειτουργών μηνύσεων και των εκδιδόμενων επί αυτών βουλευμάτων και αποφάσεων ανεξαρτήτως του αν συνδέονται προς την άσκηση επαγγέλματος ή όχι αυτών.

30. Επί του άρθρου 111

Στην παράγραφο 4 αναφέρεται για πρώτη φορά η λειτουργία Ανώτατου Πειθαρχικού Συμβουλίου, η οποία πρέπει να διευκρινισθεί.

Αθήνα, 5 Σεπτεμβρίου 2017

Οι εισηγητές
Δημήτρης Κανελλόπουλος
Προϊστάμενος του Τμήματος Διεθνών και Αμυντικών Μελετών
Γεωργία Μακροπούλου
Ειδικοί Επιστημονικοί Συνεργάτες

Ο προϊστάμενος του Τμήματος
Μελετών Οικονομίας, Περιβάλλοντος και Τεχνολογίας
Κώστας Παπαδημητρίου
Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών
(Για τις παρατηρήσεις επί των άρθρων 35, 36, 38, 40, 41, 44, 45 και 49-51)

Ο Προϊστάμενος του Α΄ Τμήματος
Νομοτεχνικής Επεξεργασίας
Ξενοφών Παπαρηγόπουλος
Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

Ο Προϊστάμενος της Β΄ Διεύθυνσης
Επιστημονικών Μελετών
Αστέρης Πλιάκος
Καθηγητής του Οικονομικού
Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου
Κώστας Μαυριάς
Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών